NEMZETI NŐNEVELÉS.

XI. ÉVFOLYAM. 1890. MÁRCZIUS. III. FÜZET.

A «TÚLTERHELÉS» FELSŐBB LEÁNYISKOLÁINKBAN.

Szinte habozva merem csak bevallani, hogy miről akarok szólni, mert ennek a kérdésnek fejtegetése annyiszor volt pedagógiai lapjaink és értekezleteink tárgya, hogy már a témának puszta fölemlítése is idegenkedést teremt. De szólásra indít az az igazság, hogy a baj orvoslásával mindaddig szükséges foglalkoznunk, a míg a beteg ki nem épül belőle.

Sokan lesznek a felsőbb leányiskolák tanítói között is, a kik épen mert alaposan ismerik a felsőbb leányiskoláknak tantervét, a bennük folyó tanításnak menetét, szellemét, s a nagymeltóságú miniszteriumnak a tanítási anyag beosztására nézve részletesebb utasítások kapcsán ezelőtt alig egy hónappal kiadott rendeleteit: meg fognak ütközni azon, hogy még ma is szóba lehet hozni a túlterhelés kérdését, mikor a felsőbb leányiskolai tanításról beszélünk?

Legújabb tantervünk tetemesen leszállította az óraszámot, s a mennyire nagyobb szellemi kár nélkül lehetett, a tanítási anyagot is; szóval iskola és hatóság megragadott minden módot, minden eszközt, hogy serdülő leánynövendékeink sorsán könnyítsen, s mégis lépten-nyomon panaszt hallunk tanítók és közönség részéről egyaránt. A tanítók részéről, a kik nem tartják kielégítőnek azt az eredményt, a mit legjobb igyekezetükkel lelkiismeretes munkájukkal elérnek s növendékeik közömbössége, sokszor fásultsága miatt meg vannak ingatva abban a hitükben, hogy el fogják érni azt az ideált, mit a nőnevelésben korunk nemesebb, magasztosabb irányeszméi teremtettek. S panaszt hallunk a közönség, a szülők részéről, kik mindegyre azt hangoztatják, hogy iskolai tennivalókkal gyermekeiket teljesen elhalmozzák, szabad idejük legnagyobb részétől meg-

fosztják, erejüket elcsigázzák, testi fejlődésüket gátolják. S melyik félnek itéljük oda az igazságot?

A dolog végső eredményére nézve mind a kettőnek igaza van, de kit illet érte a felelősség terhe? — Nem habozom kimondani, hogy nagyon kevés részben s ritka esetben az iskolát és tanítót, hanem közvetve legnagyobbrészt magukat a szülőket, tulajdonképen a társadalmat, a mely megmagyarázhatatlan szívóssággal erőnek erejével ornamentumokat akar nőinkből formálni s még a nevelésben is divatos ízlést hajhász, félszeg irányt követ, a fősúlyt a többféle idegen nyelv és a szépművészetek gyarló elsajátítására fekteti s a bennük való jártasságot tartja a műveltség és fölvilágosodottság fokmérőjének. Nem keres, nem is kiván a nőtől alapos tudást, nem keres benne nemesebb ízlést, lelki fönséget, nagyságot, nem mérlegeli szellemi s erkölcsi értékét, hanem megelégszik avval, a mit a külső szín mutat s arra törekszik csupán, hogy ez minél többet, minél szembeötlőbbet mutasson. Ez a modern áramlat. Korunk szelleme még nem emelkedett föl arra a magaslatra, hogy átlássa a nőnek, mint feleségnek, anyának, a társadalom tagjának s honleánynak valódi rendeltetését s ehhez szabja a vele s így nevelésével szemben való követelményeit.

Felsőbb leányiskoláink népességének legnagyobb részét a vagyonosabb, műveltebb középosztály adja. S mit kiván ez az osztály az iskolától? Első sorban azt, hogy tanítsa meg bármilyen küzdelmek és keserves órák árán leányait német, franczia, angol nyelvre, zenére — mert a divat így kivánja — s azután, a mennyiben az idő kiadja, meg a szellem ébersége megengedi, a többi tantárgyakra. Nem egy szomorú tapasztalattal igazolhatnám ezt az állításomat. S még ez hagyján volna, ha az iskolában töltött időt elégnek tartanák e tárgyak gyakorlására, de rendesen a szabad időt is avval rabolják el a leánykáktól, hogy gyakoroltatják velük azokat, tekintet nélkül arra, van-e rá tehetségük, hajlamuk, érdemes-e azt a sok fáradságot, szellemi erőt, egészséget, időt és pénzt ráfordítani?

A világért sem akarom evvel azt mondani, hogy az idegen nyelvek ismerete fölösleges. Sok esetben elkerülhetlen szükség, de nem a középosztály gyermekeinek, a kik nem készülnek bizonyos

pályára. *Egy* idegen nyelvnek tudását okvetlenül szükségesnek tartom középosztályunk nőinek is, de határozottan visszaélésnek azt, hogy rákényszerítenek legalább is kettőt-hármat leánykáikra a szülők s meg nem fontolják, hogy a nyelvtanuláshoz különös tehetség, sok gyakorlat és nagyon sok idő kell.

Egészen más elbírálás alá esnek a szépművészetek, mindenekelőtt a zene. Ezeknek a tanítása mellett — némi megszorítással bár — határozottan állást foglalok. Végtelenül szegénynek, szánalomraméltónak tartom azt, ki a művészi alkotásoknak szépségét, ha megérteni teljességében fölfogni nem bírja is, legalább is nem érzi, nem tudja élvezni őket, nem tud lelkesülni értök. Adjuk meg nőinknek ezt a gazdagságot, ezt a tiszta örömöt, a szépnek, a művészinek érzékét a zene- és rajzoktatással, de ne iparkodjunk kierőszakolni a gyönge vagy közepes tehetségtől ennél többet. S itt ismét lehetetlen nem kárhoztatnunk azt a téves fölfogást, hogy a hajlamot megteremti a rábeszélés és örökös zaklatás, a tehetséget pedig pótolja a vas szorgalom s evvel mindenki viheti valamire. Ezt a fölfogást követi a társadalom s a család, mikor a felnőtt ifjú leánytól, ha műveltnek akar tartatni, föltétlenül megköveteli a zenetudást.

A sok idegen nyelvnek tanítása s a szépművészetek forszírozott művelése szerintem annak a sokszor hangsúlyozott iskolai túlterhelésnek egyik főoka; de még egyebeket is irhatunk a család meg a társadalom rovására.

Mindenkinek van alkalma tapasztalni, hogy milyen hatással van a szellemi és erkölcsi fejlődésre a szűkebb környezet, a melyben élünk, a kisebb társaság, a melyben megfordulunk és tapasztalhatjuk, hogy mennyit tanul és élvez egyúttal az ember az olyan társaságban, mely nem apró-cseprő, napi és helyi érdekű dolgokkal, üres, léha fecsegésekkel tölti az időt, hanem komolyabb s mélyebb ismereteket föltételező kérdések megbeszélésével, melyeknek hangjából kiérzik a finom ízlés, fölfogása módjából az erkölcsi fönség. Okúl a legbölcsebb, legműveltebb ember is belőlük, de nagyon sokat tanul az, a kinek még sok a tanúlni valója. Mi következik ebből? Az, hogy ilyen társasággal vegye körűl a család serdülő leányát, válogassa meg gondosan a körét, nyújtson neki olyan szórakozáso-

kat, melyek nem puszta időtöltések. Ne nyugodjék meg abban, hogy tökéletes az a műveltség, a mit az iskola nyújt, hogy befejezett az a tudás, a mire az iskolában szert tesz. Ne nézze közömbösen, tétlenül gyermeke fejlődését, adjon szellemének is tápot. Ne várjon mindent az iskolától, legyen inkább segítségére, mert a mily mértékben megrontója, épen olyan mértékben segítője, gyámola lehet az iskolai képzésnek.

A felsőbb leányiskola eleget tesz föladatának, ha közönsége nagyobb részéből értelmileg művelt, lelkileg nemes, józan nőket nevel, a kiknek fogalmuk van rendeltetésükről, helyes érzékük annak betöltésére s erkölcsi erejük és bátorságuk az élet megpróbáltatásainak kiállására — azonkívül, ha megadja nekik az ismereteknek szilárd alapját, a melyen az önképzés, esetleg a szakiskola tovább építhet — s ha meggyökerezteti bennük a tanulásra, haladásra való vágyat. Elérheti-e mindezt támogatás nélkül az iskola? Bizonyára nem. Ha otthon egyáltalában nem, vagy kicsinyléssel hall beszélni tanulmányairól, ha semmi komolyabb, nemesebb irány felé való törekvést nem lát, ha fölületes társaságban él, gyarló olvasmányokból szerzi szellemi táplálékát, vagy sok szórakozást talál társaságban, szinházban, vagy mulatságokban, akkor az iskola rá nézve vagy egészen elveszti minden irányban való befolyását, vagy csak gyorsan muló hatásokat eredményez. — S hogy két-három ilyen tanítvány egy osztályban mennyire hátráltatja a tanulásban való haladást s mennyire veszélyezteti az iskola nevelő hatását, említenem sem kell.

Tegye meg egy kis hiúság föláldozása árán a család az iskola támogatására — hisz tulajdonképen saját gyermekének legszentebb érdekei sürgetik — hogy mondjon le azokról az időt rabló s erőt pazarló fölfogás kivánta tanulmányokról, melyek a komoly tanulásnak s a testi fejlődésnek útját állják.

De a társadalom ilyetén közbenjárása megszüntethetné-e a túlterhelést, vagy ebben csakugyan része van az iskolának is? Nincs-e felsőbb leányiskoláink óraszámában, a tantárgyak mennyisége vagy körében a növendékre nézve terhelő? Van-e lehetőség arra, hogy az iskola is tegyen még némi engedményt?

Ha felsőbb leányiskoláinknak legújabb szervezetét és tantervét a régiebbekkel összehasonlítjuk, csak az elfogúltság nem látná benne a haladást, tökéletesedést, de azt hiszem, még ez sem jelez megállapodást, hanem egy-két kisebb módosításnak a szükségét előbb-utóbb ki fogja mutatni a tapasztalat. Egy új intézménynek a megitélését fölötte megnehezíti a minduntalan történő változtatás, sőt magának az intézménynek fejlődését is hátráltatja. Felsőbb leányiskoláink rövid lételük óta már a harmadik szervezet szerint élnek, egy nemzedék még végig sem ment az iskolán s már gyökeres átalakuláson mentek át. Érthető, hogy ennek így kellett történnie. Egy ilyen fontos czél szolgálatában álló intézmény csak fokonként, a tapasztalás adta eredmények számbavételével forrhat ki tökéletesen. Hozzá még népoktatásunk fejlődése nem is olyan régi keletű, nem nyújthat még olyan anyagot, hogy olyan magasra csigázott követeléseket lehetne a felsőbb leányiskolai oktatással szemben támasztani, mint nevelési irodalmunk egynehány lelkes művelője követeli, s mint a legrégibb tanterv kitűzi. Kezdetben át akartunk ugorni néhány lépcsőfokot, de szerencsére még idejekorán átláttuk, hogy koczkáztatott a dolog s a fokonként, de biztosan való haladás útját választottuk.

A mostani, legújabb tanterv összeállításában már világosan érvényesültek azok az elvek, a melyeket pedagógiai íróink napról-napra sürgetőbben hangoztattak. Ezek a szempontok: *könnyíteni a növendék terhén, a tanítást és nevelést a nő természetével egyezőbbé, s a női hivatásnak megfelelőbbé s a tanítást gyakorlatibbá tenni.*

Ehhez képest az új tantervben redukálva van a tanítás anyaga s az óraszám, vagy czélszerűbb beosztással, olykor összevonással van gondoskodva a terhek könnyítéséről, s mégis azt hiszem, nem jutott el a kellő határig. Egyes tárgyaknak még mindig nagyon tág tért és igen sok időt enged. Nevezetesen a *fizikának*, melyből hetenként 7 órája van a tanfolyamnak. A IV. osztály heti 2 órában tanulja a nevezetesebb tünemények okát, magyarázatát; az V. osztály heti 3 órán át behatóbban, a természet törvényeinek alaposabb megismerésével újra foglalkozik vele, s a VI. osztály heti 2 órában ismétli az egészet. Ez határozottan nagy időveszteség. Igaz, hogy

lehet, sőt nagyon hasznosan és érdekesen lehet az időt e tárgygyal foglalkozva eltölteni, de kérdés, szükséges-e? Kívánja-e a gyakorlati életnek valami különös érdeke, vagy az alaki képzés szempontjából van-e olyan megbecsülhetetlen, mással nem pótolható értéke e tárgynak? Egyik sem. Az általános műveltség és a gyakorlati élet követelte ismeretek — habozás nélkül merem állítani — a két évfolyamban, a IV. és V. osztályban teljes alapossággal kielégítő mértékben tárgyalhatók. A mi az alaki képzést illeti, tagadhatatlan, hogy a figyelő tehetséget — s az analógiák keresésével az ítélő tehetséget — nagyon élesíti s a következmények levonásával a gondolkodást mélyíti; de nem lehetek olyan elfogult, különben nagyon kedvelt, szép tárgyam iránt, hogy át ne látnám, hogy nem olyan mértékű és nem olyan sokoldalú az alaki képző-ereje, mint pl. az irodalmi tárgyaké s ennél fogva nem tartom azt, hogy épen e tárgyra lehetne leghasznosabban azt a heti két órát fordítani.

Hasonló a nézetem a *gazdaságtan* és *egészségtan* tanítására nézve is. Mind a két tárgynak jogosultságáról s fontosságáról annyira meg vagyunk győződve, hogy föl vagyok mentve a bizonyítás szüksége alól s mégis azt állítom, hogy sok a rájuk fordított idő. Felsőbb leányiskoláink felsőbb osztályai — a budapestieket kivéve — nagyon néptelenek, alig szorítkoznak néhány tanulóra, a kikérdezéssel sok idő nem telik el. Azonfölül többnyire internátussal vannak összekötve s így a leánykák lépten-nyomon s ismételve hallják nevelőiknek útbaigazításait, a bevásárlásoknál, irószerek, ruhaneműk pótlásánál és sok más alkalommal a gazdálkodásra — a tanteremben, étkező-, háló-, beteg- és fürdőszobákban, séta és táncz közben egészségük ápolására vonatkozólag. S ezenfölül heti 2—2 órán át tanítják a fönnebb említett tárgyakat. A gazdaságtan tanításánál nem a gyakorlati ismereteknek szerzése a főczél, mert az az iskolában mindig erőltetett s haszonnal nem kecsegtető eljárás marad, hanem az, hogy a gazdaság szellemét oltsuk be növendékeinkbe s a közgazdaságnak is ne fogalmait definiáljuk, hanem az egészről világos, könnyen érthető alakban képet nyujtsunk nekik. A gazdaságtan kézikönyve ne szoros értelemben vett tanulni való, hanem a leánykát érdeklő olvasmány legyen, a gazdaságtani óra ne

szavakhoz kötött, betanult részletek elmondatása, hanem az életből vett egyes példákból fejlődő beszélgetés.

Hasonló eljárást kíván az egészségtan tanítása is. Ne legyen az egyéb, mint az alkalmilag úgyis figyelembe s gyakorlatba vett útbaigazításoknak bővebb megokolással és magyarázattal kísért rendbeszedése. De szükséges erre heti 2 óra? Azt hiszem, még a ki nem tanított is soha, nem fogja szükségesnek tartani erre azt a sok időt, a melynek fele intenzívebb fölhasználás mellett e czélra teljesen elegendő volna.

Minthogy azonban a heti 1 órás tantárgyak, mint tapasztalásból tudjuk, nem sokat érnek, úgy vélném a dolgot az eddigi beosztásnál czélszerűbbnek, ha e két tantárgy egy évfolyamban heti 2 órán át fél-fél esztendős folyamokra osztva taníttatnék.

Az egészségtannak az V. osztályból a VI.-ba való áttétele az V. osztály heti óraszámát kettővel megapasztaná, a VI. osztály óraszáma pedig a fizika kihagyásával szintén minden nagyobb veszteség nélkül 2 órával lenne redukálható.*

A felsőbb leányiskolai tanításnál, illetve annak megkönnyítéséről szólva, még egy kérdést nem hagyhatok érintetlenül. Ez a nevezett iskolának a tanítónő-képzővel szorosabb kapcsolatbahozására tett az az intézkedés, hogy a felsőbb leányiskola VI. osztályát végzett növendéket fölveszik az elemi képző III. osztályába. E rendelkezés egy szakiskolát köt össze egy egészen elütő czélú és irányú iskolával, a mire több példát nem igen találhatunk. Nem találunk ilyen kapcsolatot a férfi tanítóképzők és a polgári iskolák között sem, a mi szintén czélra nem vezetőségét bizonyítja. Nem is tarthatjuk szerencsésnek ezt a rendelkezést, mert a felsőbb leányiskolából átlépő növendékeket épen az alapvető ismeretek tüzetesebb áttanulmányozásától fosztja meg, a mire pedig mint leendő tanítóknak nagyon nagy, sőt határozottan nélkülözhetetlen szükségük van. Ezeken a tárgyakon, a melyek a népiskolai oktatásnak is anyagai egyúttal, teljesen uralkodnia kell a tanítónak; az ismeretek alapjának hézagtalan

* Sok helyütt ez a növendékek nagy száma, vagy egyéb okok miatt ki nem vihető, azért fontos a helyi viszonyokhoz alkalmazott tanmenetek és óratervek készítése. Szerk.

s biztos tudása a tanítói képességnek elengedhetlen föltétele. Már pedig bizonyára azért kezdi az elemi tanítónőképző az ismereteknek abc-jén az oktatást, hogy erről biztosítsa növendékeit, s épen ebben s a szakszerű vezetésben szenvednek hiányt az iskolák kárára a felsőbb leányiskolákból átjövő tanítójelöltek.

Ezt a kapcsolatot nem is valami különös szükség teremtette meg, mert a ki a tanítónői életpályát választja, elmehet a felsőbb leányiskola IV. osztályából a képzőbe; nem is természetes ez a kapocs, s mint ilyen valószinüleg nem is lesz tartós, a mit sem az egyik, sem a másik iskola érdekében nem lenne okunk sajnálni. A felsőbb leányiskola sem részben, sem egészben nem lehet szakiskola; egészen más a czélja, mások az elvei, a melyeken fölépült. Csak nem régen, a költségvetési vita alkalmával merült föl az a kérdés, hogy a felsőbb leányiskola készítse elő a kereskedelmi pályára növendékeit, legyen szakiskolává, vagy terheltessék meg a kereskedői pályán szükséges ismeretekkel mostani alakja keretében. Világos bizonysága ez annak, hogy még magasabb körökben is mennyire félreismert, vagy nem eléggé méltányolt az a magasztos czél, mit a felsőbb leányiskolai képzéssel ennek az iskolának megteremtői és továbbfejlesztői a társadalom és haza javára kitűztek.

Budapest. Thuránszky Irén.

REFORMESZMÉK A FRANCZIA NEVELÉSI RENDSZERBEN.

Rendkívül fontos átalakuláson megy most át a franczia nevelési rendszer, melyről lehetetlen tudomást nem szerezni. Ugyanis régóta napirenden volt ott is, a magán körökben ép úgy, mint a hivatalos körökben, a *növendékek túlterhelésének* komoly kérdésével foglalkozni, s ma már a legkiválóbb férfiak tisztán kimutatták, miszerint azon sokat emlegetett túlterhelés nem egyéb mint: *egyensúlyhiány*. Ezen egyensúlyhiány az által állott elő, hogy a növendéket úgy tekintették az utolsó időkben, mintha az kizárólag *értelemből* állna, és semmi egyébből. A tanítást minél vonzóbbá, érdekesebbé, világosabbá, igyekeztek tenni. A tanítás által a gondolaterőt, a valódi ízlést, a szép és igaz iránti fogékonyságot igyekeztek a növendékben fölébreszteni. A legnagyobb buzgalmat fejtették ki, a kormánytól kezdve, le a legutolsó kis helység néptanítójáig; a mi haladás e téren 1870 óta véghez ment, az majdnem a csodával határos; elég, ha felhozom példának, hogy csakis az *elemi iskolák építésére* és *kijavítására* az ország 1870-től 1885-ig *448 millió* frankot költött! És ily arányban történt minden a közoktatás minden fokán egyformán. Az eredmény pedig még sem volt méltó ily óriás erőlködéshez. Mert hát az ember nem csak értelemből és észből, hanem *testből* is áll. Hiában élesítjük az eszet, az ítélő tehetséget az elsatnyult testben, ott azért mindig mégis a test lesz a fő. Mert az egészséges, kellően edzett test igenis engedelmeskedik az észnek, hanem a beteges, elpuhult test kérlelhetetlenül parancsol, s az ész annak csakis rabszolgája leszen.

A növendék testét is nagy gonddal kell tehát fejleszteni és edzeni: akkor helyre áll a felbomlott egyensúly. A mint erre rájöttek Franciaországban, azonnal egy társulat alakult «a testi gyakorlatok

terjesztésére» (Comité pour la propagation des exercices physiques dans l'éducation). E társulatnak elnöke a híres *Jules Simon*, szenátor és akadémikus, és tagjai a leghírnevesebb férfiak és nők Franciaországban. Czélja: kivinni azt, hogy minden iskolában ép annyi gond fordíttassék a test fejlesztésére és edzésére, mint az ész gazdagítására. A tornán kívül tehát, a melyet vonzóbbá és hasznosabbá igyekeznek tenni, iskolai parkok szerzését ajánlják (a városon kívül, a vasút mellett azon iskolák számára, melyek városokban vannak), hol a növendékeket mozgó társas-játékokra *igazi mesterek tanítanák*. Mert tény az, hogy most a gyermekek már nem is tudnak többé játszani, ez valahogy kiment a divatból. És egy tömegnek játszani nem is könnyű feladat. Ezen társulat tehát mestereket nevel, kik tanulmányozzák a mozgó társas-játékokat és azokat aztán tanítják; például az angol croquet, criquet, lawn-tennis játékokat, a franczia barre-játékot, paume-játékot, a nyíllal való czélbalövést, régi labdajátékot, bonyolódott szabályaival szóval mindent, mi a vért mozgásba hozza, a mi fölébreszti az ifjúban azon leírhatatlan érzést, mit magát *élni érezni* által lehetne talán kifejezni, a midőn a testi élet erőteljesebb, hatalmasabb, a maga törvénye szerint foly, s ez által a szellemi élet is tevékenyebb, az ész tisztább és fogékonyabb, az ítélő tehetség helyesebb lesz, szóval a mikor *él* és *nem teng* az emberi lény.

De még ez sem elég, azonkívül lovaglásra, úszásra, evezésre, gyaloglásra is akarják taníttatni a növendékeket. Mert a *sport*, ha megvetésre méltó, a midőn életczélul szolgál ingyenélőknek, munkás, dolgos embereknek nagy hasznára válhatik, mint szórakozás. Nem csak edzi a testet, hanem még a jellemre is hat, több határozottságot, függetlenséget ad, az egyedeket önkénytes csoportosulásokra kényszeríti, s kifejleszti az akaratert.

Ezenkívül ama társaság még az iskolák mellé műhelyek felállítását is sürgeti, hol rossz időben is testi mozgást lehessen végezni, és a mellett némi kézügyességet is szerezni.

Egy iskola van, a mely mind ezen reformokat már behozta és rendkívüli szerencsével él ezekkel: Az *école Monge*, Párisban, melynek igazgatója *Godart*, rendkívül ügybuzgó férfi, és nagy emberbarát.

Az école Monge-ot 1869-ben alapították a műegyetem egykori hallgatói, kik e czélból társulatot alkottak. Jelenleg ez iskolának 850 tanítványa van és ezek naponta tornáznak, társas-játékokat játszanak, nem mert rájok van parancsolva, hanem valódi szenvedélyből. Iskolai parkjok a párisi városerdőben, *Bois de Boulogne*-ban van, ott játszanak, vívnak, lovagolnak, csolnakáznak (mert tavok is van), meleg időben úsznak. Asztalos-műhelylyel is bírnak, hol esős időben dolgoznak. Természetesen e gyakorlatok nem kötelezettek, de mindnyájan szenvedélylyel űzik, és a szüléknek csakis 2 frank, 1 forint költséget okoz havonként.

Az école Monge után az *école Alsacienne* tette még eddig leginkább magáévá az új rendszert. Ez az iskola is Párisban van és 1870-ben alapították a francziakká lett elzászi tanulók számára.

Hanem a mozgalom már mindenütt komolyan megindúlt, a női iskolákban is. A kormány felszólított minden igazgatónőt az egész országban arra, hogy egy kis értekezésben ajánlják minő társas-játékok, és minő testi mozgások lennének legczélszerűbbek arra, hogy a leányoknál a testi fejlődést és edzést legsikeresebben előmozdítsák. Egy részét magam is láttam ezen beérkezett értekezéseknek. Legtöbben nagy gyaloglásokat, evezést, nyáron úszást ajánlanak, korcsolyázást, ott, hol elég hideg a tél, lovaglást, (de férfi ruhában, férfi nyeregben, mert növendék leányok gyakran kinőnek, ha női módon ülnek lovon). Mások nagyon gyerekes játékokat említenek, szembekötősdit, bujósdit, stb. Hanem ez csak 8, 10 éves korig mulattat, s olyan játékok kellenek inkább, melyek a sport egy neméhez tartoznak, és valóban érdekelnek, sőt felnőttek által is szenvedélylyel űzhetők. Mert azon jeles emberbarátok, kik Francziaországban a fönt említett társulatot alakították, hogy helyre állítsák az egyensúlyt a szellemi és testi fejlesztés között, a testgyakorlatok által nem csak a testi egészségre remélnek hatni, czéljok még komolyabb és magasabbra törő. Azt remélik ugyanis, hogy az athlétikai nevelés ép annyi befolyással lesz a jellemre, mint a testre. Hogy kifejleszthető az akaratert, a kötelességérzetet, a felelősség érzetét; szóval: izmokat és vért alkotva, megedzi a jellemet is, szóval hogy *emberré* teszen. Mert fő feltételül tűzték ki, hogy e testi

mozgások alatt, a növendék minden morális presszió alól fel legyen szabadítva, és teljes mértékben élvezze függetlenségét és szabadságát, azaz, hogy tanulja e szabad óráiban: önmagát vezetni. Mert tagadhatlan tény, hogy ha *embereket* akarunk nevelni, nem vaskézzel kell növendékeinket kormányozni, bármily helyesen kormányozzuk is különben őket: hanem arra kell törekedni, hogy tanulják meg önmagukat helyesen, eszesen kormányozni. Csak úgy fogjuk őt kötelességérzővé tenni, ha korán éreztetjük vele a felelősséget saját cselekedeteivel szemben. S erre nem lehet a gyermeket *elég korán rászoktatni.*

Azért azt akarják, hogy az előljárók mint *igaz barátok*, a növendékek önkénytes bizalmát igyekezzenek megnyerni, és azt az ő javokra használják fel. «*Suaviter et fortiter*» (szeliden és erélyesen), ez az új jelszó. A fegyelmet, a mennyire csak lehet, minden tekintetben a növendékek által igyekeznek fentartatni. Azt akarják, hogy így a nevelés úgyszólván az élet előszava legyen, arra valóban előkészítsen. Az élet küzdelem, úgy a férfira, mint a nőre nézve is, habár másképen nyilvánul e küzdelem a két nem számára; de hát ép azért, nekünk nem *leigázott* vagy *fellázadt rabszolgákat* kell arra előkészítenünk, hanem hősies jellemeket, a melyek semmi kötelesség elől meg nem hátrálnak, melyek megértették az élet komoly feladatát, és érett észszel, bátor szívvel, buzgalommal telt kebellel, edzett testtel összhangzatban levő derült, erős jellemmel, készek megküzdeni a reájok váró nehézségekkel, hogy mások boldogítása által érdemeljék ki saját megelégedésöket e földön.

Nem kell tehát a világot elrejteni a növendék szemei elől, vagy azt neki hamis színekben mutatni be, hanem úgy meg kell vele szerettetni a szépet, jót, igazat, oly emberszeretővé, oly önállóvá, oly hősiessé kell nevelni, hogy később bármily körülmények között megmaradhasson a jó úton. Szóval az éretlen gyermekből, öntudatos emberi lényt kell alkotni, a ki később ellen tudjon állni a rossz példának, a rossz szenvedélyeknek. Ezért előlegezik némikép a növendéknek a bizalmat és becsülést, hogy erkölcsileg arra legyen kényszerítve, hogy azt csakugyan kiérdemelje. Ügyes pedagóg kezében ez majd mindig sikerül, kivéve, hogy ha már megromlott ter-

mészettel van dolga, hanem ezt aztán kérlelhetetlenül el kell távolítni a többitől. Meg kell szabadítni az iskolát minden háládatlan talajtól, mert nem az a czél, hogy az iskolának minél több növendéke legyen, hanem az, hogy a növendékek mind becsületesek és jó indúlatúak legyenek. Sőt, nevelni csak kis számot lehet egyszerre. Azért igyekeznek azon az új iskolákban, hogy 20—30 növendéknél ne legyen több egy-egy osztályban. Ha több van, akkor a dolgok természeténél fogva az iskola többé nem nevelő intézet, hanem vagy kaszárnya, vagy zárda; nem nevelnek ott, csak külsőleg kényszerítenek. Francziaországban pedig most *erős nemzeti nevelést* akarnak adni, mely befolyást gyakoroljon az egész nemzet jellemére.

Coubertin Péter, a társaság titkára, még ezek mellett azt is óhajtaná, hogy a növendékekkel már ily korán ismertessék meg a valódi testvérséget is, hogy a gazdag tanulók közül, például, a legjobb, a legkitünőbb választassék meg társai által, és menjen el az elemi népiskolába, tanítsa ott meg a szegény gyermekeket azon játékra, a mely a gazdagabb körű növendékeket gyönyörködteti; mert ha a szegénynek nincs is annyira szüksége testi mozgásra (arra több alkalma levén), igenis szüksége van mégis szórakozásra!

Cserében pedig, a felső népiskola legjobb tanulói (a hol már mesterségre képezik a növendékeket), menjenek el a gazdag növendékek műhelyeibe, és tanítsák meg a gazdagokat mesterségeikre. Így a különböző osztályok gyermekei érintkeznének, még akkor is, a midőn tanulmányaik elágaznának; megtanulnák egymást ismerni, becsülni, és később még szorosabb lenne a nemzetnél a testvériség érzete. Ezt azonban csak mint saját személyes óhaját mondotta el nekem *Coubertin Péter*, ez még nem valósult sehol; míg világos ténynyé vált azon igazság: hogy sehol sem jobb a fegyelem, mint azon iskolákban, hol nincsenek felügyelők és hol a növendékeket józanul szoktatják szabadsághoz és függetlenséghez, és sehol sem tanulnak több buzgalommal, mint azon iskolákban, hol időt szakítottak a testi fejlesztés- és edzésre. Mindenki meggyőződhetik ez igazságokról, a ki Párisban az *elzászi* és *Monge* iskolákat komolyan tanulmányozza.

Kolozsvár. De Gerando Antonina.

A LEÁNYTANULÓK FEGYELMEZÉSÉRŐL.

A «Nemzeti Nőnevelés» mult havi számában *Donner Lajos* igazgató úr érdekesen fejtegeti, hogy a leányiskolai fegyelemnek szelidnek és bizalomra ébresztőnek kell lenni. Engedjék meg nekem öreg tanítónőnek, hogy egyszerű szavakkal, mert egész életemben mindig az egyszerűséget kedveltem, elmondjam tapasztalataimat e tárgyban. E tapasztalatok nem vetnek újabb világosságot a kérdésre, de azt hiszem, annak az alaptételnek, hogy «a fegyelem a szeretteten alapuljon», bizonyítására szolgálnak.

A fegyelem fentartására azt hiszem nagyon fontos a tanítási rendszer, a melyet követünk. Unatkozó, magoló tanulók többnyire fegyelmezetlenek.

Azért én tanítási módszeremben nagy súlyt fektettem a tanítandó tárgyak *szóbeli* előadására, de azért minden tantárgyra volt növendékem kezében *tankönyv*, nem azért, hogy azt szóról-szóra bemagolja, hanem azért, hogy annak értelmét kivonva — oltsa emlékébe, lelkébe. Ezen módszerem (gyakorlat után tapasztalám) sikeres volt. Tudós tanárok vitatkoztak velem, módszerem ellen felhozván, hogy az ily mód szerint nem számolhatok fényes tanszemlékre (vizsgákra). Válaszom ezen rémítgetésre ez lett: Czélom nem tapsnyerés, hanem növendékeim értelmének kifejtése!

Módszeremmel olyan sikert értem el, hogy épen a velem vitázott egyik tanár — nyilvános vizsga alkalmával annyira megelégedett növendékeim értelmes feleleteivel, hogy oda-kiáltott a vizsgán jelen levő lyczeumi tanuló-csoportnak: «Igy feleljenek Önök!» — Az ifjak közül egyik *merész úrfi* visszakiáltott: «Majd, ha így fognak minket is tanítani!» — Megjegyzendő, hogy növendékeim 13—18

éves deli leányok voltak, tehát nem csoda, ha értelmes előadásra képesek valának.

Fegyelemtartási rendszerem; is igen egyszerű volt. Véleményem szerint, iskolákban az egyszerű rendszer legsikeresebb.

Tanítványaim előtt már az első tanórákon megmagyaráztam, hogy én nekik *sem büntetőjök, sem jutalmazójok* nem leszek soha. Ha hibáznak: büntetés helyett jó tanácscsal támogatom a lelki beteget (mert a vétkező = lelki beteg). Jól tanulás, jó magaviselet: tanulói kötelesség; ki ezen kötelességet híven végzi: az maga magát eléggé megjutalmazá. A jutalom oly egyéneknek osztandó, kik kötelességen feletti dolgot végeznek.

Mindig fájt és most is fáj lelkemnek, ha iskolai büntetésekről hallok. Büntetés még egy tanulót sem javított meg: hanem óvatosabb lett általa vétkei elkövetésénél. — Az intézetemben működött segédtanítókat és tanítónőket is rábirtam kérelemmel, hogy ha valamely tanuló büntetésre-méltó hibát követ el: a tanórán ne vesződjenek annak megpirongatásával vagy rendreutasításával; ezzel csak a többi tanuló hasznosan tölthető óráját lopják meg, — hanem egyszerűen a hibázót küldjék azon osztályba, hol én foglalkozom. Ha a hozzám utasított lesütött szemmel megjelent előttem, nyájasan utasitám: «menj fogadó szobámba, ülj a pamlagra, s olvasgass az asztalon lévő valamelyik költeményből, vagy nézegesd valamelyik képes könyvet; mihelyt ráérek, bemegyek hozzád!»

Mihelyt foglalkozásom engedé, bementem a fogadó-szobámban várakozó látogatómhoz. A kedves bűnös rendesen sem költeményt nem olvasott, sem képeket nem nézegetett; hanem sírdogált. Rendes kérdésem ez volt, a delikvenshez: «Mi okból küldött látogatásomra a tanító úr, vagy tanító kisasszony?» Nagy mentegetődzések között aztán előadta az okot, melyet — mennyire lehetett — szépen kiszínezett. Ezután én értésére igyekeztem adni, hogy mily kárt tesz az oly növendék, ki a tanítót helytelen magaviseletével gátolja békésen oktatni tanítványait s tudatám vele, hogy a szobámba utasítás nem büntetésből történt, csupán azért, hogy zavartalanúl végezhesse teendőjét a tanító; büntetésed csak az — folytatám, — hogy ezen tanóra rád nézve elveszett, s hogy el ne ma-

radj társaidtól: kérdezd meg egyiket, mit mulasztál el? — hogy arra elkészülhess! — A töredelmes vétkes ezután könyezve igéré meg, hogy a legközelebbi előadáson bocsánatot kérve igéri meg tanítójának, hogy soha többé nem ad okot arra, miszerint az előadásról kitiltassék.

Kezdetben a velem működő tanítók rájok nézve sérelmesnek hitték, hogy nem ők lehettek az ellenök vétkezőknek fenyítőjök; de gyakorlat után teljesen belenyugodtak, hogy szenvedélyes eljárásuktól én felmentém őket és számukra is igazság szolgáltatott a vétkét megbánó bocsánatkérése által. Belátták, hogy nagy időpazarlás, ha a tanító bíráskodni is akar helytelenkedő tanítványai fölött.

Midőn tanítványaim évközben észrevették, hogy az osztályozás kitüntetésében sem részesítem őket, — fájdalmas hangon kérdezék: «Ki lesz köztünk *első?*»

— Ugy, hát ti azért tanultok, hogy elsők lehessetek? Nem azért, hogy tudjatok; hogy tudástok által teendőiteket könnyebben végezhessétek? Én több iskola szokásait ismerem s ha kivánjátok: közületek is nevezek egyet elsőnek.

— Jó lesz! jó lesz! — lőn a válasz, s már lesték (s talán irigy szívvel): kinek jut a szerencse?

— Álljon fel, a ki érzi, hogy méltó az elsőségre! — nyilvánítám erőteljes hangon.

S mind ülve maradt. Kedves szerénységük, melyre számítottam, növendékeimet lelkileg is ismerve jól esett lelkemnek.

— Látjátok, kedveseim! nem lehetnék igaz irányotokban, ha egyet — önkényüleg — elsőnek tennék meg; véleményem szerint legalább 10 megérdemelné ezt s ezen tíz közül csak egy lehetvén első: az utána következő sértve érezhetné magát. Sem itt, sz iskolában, — sem az életben ne követeljetek elsőséget, ha *elégedettek* akartok lenni! — De, ha mégis szeretnétek tudni, ki köztetek az első? egy módot ajánlok. Ezen fölszelt papirra írja mindegyiktek fel annak nevét, kit elsőnek nevezne ki s összegöndörítve — dobja ezen csészébe!

A 30-at haladó személyzet a IV-ik osztályból — gyorsan végzé

ajánlatomat s a szétbontott papirtekercs — kevés kivétellel — *egy* nevet tartalmazott. A társak igazságosan ítéltek. A kitüntetett sírva fakadva utasitá el magától üdvözlő társait.

Lapokra telnék, ha a fegyelmezésnél alkalmazott rendszeremet részletezni akarnám. 1846—1885-ig foglalkoztam tanítással, ezer s néhány leány lelkületét tanulmányozva: tanulgattam tanítói s nevelői hivatásomat. Most, 82-ik évemben, örömmel tekintek végig — képzeletben — derék növendékeimen (kiknek némelyike már a 60-ik évet is elérte), kik mind szerencséjöket, mind a szerencsétlenséget erős, józan lélekkel tudják viselni. Nem kényszerítettem őket engedelmességre, hanem belátás által oda vezettem őket, hogy magukat tudják leküzdeni, kormányozni! Mert nevelési eljárásomnak fő czélja mindig az volt, hogy növendékeimet elkészítsem — józan okosságuk kifejtése által — a *társadalmi életre, az élet viszontagságainak vallásos viselésére.*

A nevelés piperéjét soha sem pártoltam, a művészetekben való csillogást nem tartottam a nevelés mellőzhetetlen kellékének. S talán ez az oka, hogy a lélek kimívelésében igazi sikereknek örvendhettem.

Ha erőm engedné: e nevelési piperéről sokat tudnék, sokat szeretnek írni. Sok év nyomja vállamat s int, hogy végezzem értekezésemet! Azért még csak egy egyszerű példát, mely a mai gyakorlati tanítással is összefügg.

Tíz, tizenöt főből álló benlakó tanítványomat törekedtem a háztartási teendőkbe is bevezetni. S azért közöltem velük, hogy az ki az elméleti tárgyak tanulásánál kötelességeit jól végzi, azon kedvezésben részesül, hogy délelőtti tizenegy órakor már kimehet a konyhába a főzőnének segíteni. Főzőném mindig csinos tiszta leány volt, ki utasítva lett, hogy a segédkedő leánykákat nyájasan utasítsa a teendőkben. Igy könnyű szerrel jutott több növendékem pályája legszükségesebb teendőinek megtanulásához. A leánykák lakszobájában naponta függött a fogason egy tiszta fehér kötő, melyet azon boldog növendék köthetett maga elé, ki a napi elméleti teendőket már jól végzé.

Az én növendékeim között is akadt egy, ki soha sem vette

igénybe a csinos konyhakötőt, hanem a helyett inkább a zongorához ült, rajzolt, vagy egyik másik költőnk művét olvasta a tizenegy órai szabad idő alatt.

Ezt én megjegyezvén magamnak, kérdem egyszer tőle a fogason függő tiszta kötőre mutatva: «Te még nem vetted igénybe ezen szép kis kötőt, pedig hidd el, a nőnek nagyon szükséges a konyhai, a háztartási teendőkkel megismerkedni.»

A szép 15 éves leány feleletül olyas valamit morgott, hogy ő nem konyhai tudományokat tanulni adatott az intézetbe.

— Igaz — feleltem — téged azért adtak az intézetbe, hogy megtanuld mind azt, a mire az életben szükséged lehet. Gondolkoztál-e már felőle, hogy mi lehet az? S hogy meggyőzzem, előtte kérdezém ki társnőit, kik mind azt vallák, hogy anyjuknak, idősebb testvéreiknek s ismerőseiknek, kiknek már családjuk van, nem csak hasznos, de fölötte szükséges a konyhai foglalkozások ismerete. Az általam is felhozott példák meggyőzték a kis fenhéjázót, hogy a munka nem alacsonyít le, sőt értékünket emeli; sírva kért bocsánatot, s e naptól kezdve szorgalmasan használta a fehér köténytt, később pedig hálás szívvel vallotta be, hogy a konyhai foglalkozások közben elsajátított ismereteknek igen-igen nagy hasznát vette.

Ily módon igyekeztem eljárni mindig belső kényszerítő eszközöket használva, s a gondolkodás és érzés által terelve helyes irányba az akaratot. Eljárásom sem daczot, sem tekintélycsorbulást nem okozott. S a saját tapasztalásomból is állíthatom, hogy a fegyelem ott lazul legjobban, a hol feszítgetik s a tekintélyen ott esik csorba, a hol féltékenyen őrizgetik.

Békés. Karacs Teréz.

AZ «EÖTVÖS-ALAP» ÜNNEPE.

Február 2-án, br. Eötvös József halálának évfordulóján szokta az «Eötvös-alap» évi díszülését tartani, mintegy a kegyelet és hála adóját akarván leróni a népnevelésünk örökemlékezetű megteremtője iránt. E szokásához híven tartotta meg ez évben is közgyűlését az «Eötvös-alap» az Andrássy-úti állami tanítónőképző intézet dísztermében, hova ez alkalommal sokan gyűltek össze — az «Eötvös-alap» gyűjtő és kezelő bizottságán kívül is Eötvös-nek hálás tisztelői, nagy szellemének bámulói, eszméinek munkásai közül. S a kik itt összegyűltek, kegyeletes érzelmeikben gazdagabb, s nagy eszmék szolgálatára hevültebb lélekkel oszlottak szét a nagy ünnepélyről.

A tanítókon és tanítónőkön kívül jelen voltak jeleseink közül az ünnepélyen: br. Eötvös Loránd, Zichy Antal, Komócsy József, Dr. Verédy Károly, Tóth József, dr. Ballagi Mór, dr. Ballagi Aladár, Rosenzweig Saphir Sarolta, Suppán Vilmos s még számosan. Az ünnep lefolyása főbb vonásaiban a következő volt:

Az I. ker. áll. tanítóképző intézet növendékei szép ünnepi dalt énekeltek. Ezután Péterfy Sándor, elnök, a jelenlevőket meleg szavakkal üdvözölve megnyitja az ülést. Elnöki megnyitó beszédében hangsúlyozza, hogy az «Eötvös-alap» gyűjtő bizottsága örvendetes számadatokkal tesz tanubizonyságot arról, hogy a tanítók keblében a szeretet szelleme él és munkálkodik, de az elért eredményt még nem lehet kielégítőnek mondani akkor, midőn annyi éhező agg tanító nyújtja segélyt kérőleg az Eötvös-alap felé kezét, mikor annyi nyomorban sínylődő tanító-özvegy esedezik gyámolításért s annyi

árva várja kétség és remény között, hogy jövő sorsát az «Eötvös-alap» jótékonysága által biztosítsa. A mai ülés czélja nem csupán a segélydíjakra vonatkozó pályázat kihirdetése, hanem a hála és kegyelet adójának lerovása is. E napon szokták élő jeleseink megújítni előttünk halálában is halhatatlan Eötvösünk emlékezetét, hogy eszméiből okulást, példát és lelkesültséget merítve új erőt szerezzünk a haza és minmagunk iránt való kötelességeink teljesítésére. Ez évben Szász Károly ref. püspök úr ő méltósága volt szíves elvállalni, hogy tüzet szít előttünk a kegyelet oltárán, felkéri tehát őt az emlék-beszéd megtartására.

Szász Károly az emelvényre lépve gyakran meghatottságtól reszkető hangon a következő, nagy hatást keltett beszédet olvasta fel:

Tizenkilencz éve, hogy b. Eötvös József a halál álmára — a földön úgy mondjuk: az örök álomra lehunyta megtört szemeit. Mélyen meghatva állottam ravatala fölött, nem bírva uralkodni a fájdalmon, melyben a közveszteség egyéni veszteségem érzetével vegyült s nem tudtam melyik múlja felül a másikat, egyenlő nagynak, egyenlő mélyen érezve mind a kettőt. Mert gyermekkorom óta megszoktam, rajongó lelkesedéssel csüngni a *Búcsú*, a *Vár és kunyhó* költőjén; első ifjúságom mély benyomásai kitéphetetlen szálakkal kötöttek a *Karthausi*, a *Falu jegyzője* s a *Magyarország 1514-ben* szerzőjéhez; még nem voltam húsz éves, mikor megismertem atyám barátját, Magyarország első kultuszminiszterét, lebilincselő egyénisége egész szeretetre-méltóságában — a kivel férfikorom első szakában az Akadémiában és a Kisfaludy-társaságban, majd az országos képviselőházban szorosabb érintkezésbe jöttem — s a ki, a második magyar miniszteriumban engem, mint nagy test a kicsinyt, maga körébe vonzott s hatalmas szelleme, erős, de könnyű pórázán vezetett szűkkörű pályafutásomon, négy éven át.

S midőn ma, halála évfordulóján, tizenkilencz év múlva, reá emlékezem: emléke, alakja, fájdalmam, egész teljességében újul meg ismét lelkemben. Csak nagy szellemek és nemes szívek kiváltsága, futó benyomások helyett maradandó és kitörülhetetlen emlé-

ket vésni magokról elménkbe és szívünkbe. S az, hogy emléke ma is oly eleven bennem, hogy őt egész teljességében magam előtt állani, mély értelmű s jóságos tekintetét rajtam függni, hangját szinte hallani vélem: nem az én fogékonyságomnak, hanem az ő nagyságának és nemességének a bizonysága. Báró Eötvös József azok közé a nagyok és nemesek közé tartozik, a kiket soha sem felejtünk el, a kiknek varázsa alól, ha akarnánk (pedig dehogy akarunk!) sem menekülhetnénk, a kiknek emlékét azon melegen viszszük, elhülő keblünkben, magunkkal a sírba.

A nagyok és nemesek sajátsága, kiváltsága az is, hogy nagyságuk bélyegét rányomják alkotásaikra s nemességük minden szavokból, írásaikból melegen sugárzik ki, még tévedéseikben is (mely halandó lehetne azoktól ment?) van valami nemes, a mi őket azokban sem hazudtolja meg. Élő szavaik elhangzanak, hangjokat elnyeli az idő mélye, mint távolság; de írásaik nemzedékről-nemzedékre megmaradnak nemzetök s az emberiség kincseül; alkotásaik pedig még akkor is élnek s hatnak, mikor újalkotások részeivé, új átalakulások elemeivé válnak, mintha Egyiptom pyramisait széthordanák s köveikből új templomokat építenének, azok falaiban is fenmaradna s felismerhető volna a pyramisok köve.

Báró Eötvös szavainak varázsát a ma élő nemzedék még közvetlenül érzi; írásain sok nemzedék fog még lelkesedni és okulni; alkotásai, míg a magyar él s emléke is ki nem hal, fenmaradnak vagy eredeti mivóltukban, vagy nemzeti életünk s haladásunk és nagyságunk épületében.

Nem feladatom — messze túi is haladná ez óra határait, e szerény kis emlékünnep keretét, főleg pedig az én tehetségmet — báró Eötvös Józsefet mint szónokot és írót, mint állambölcsészt és államférfit, mint tudóst, törvényhozót és kormányzót, — s a mi mindezekben áthatotta és kiegészítette — mint embert, minden oldalúlag méltatni s egész alakját tisztelt hallgatóim elé állítani. Akik az ő emlékét, irodalmi s tudományos társaságokban, sőt e kis körben is, már előttem méltatták — sőt sok, sok éveken át még mindig meg fogják újítani, mint eddig ki nem merítették tevékenysége s érdemei sokoldalúságát, ezután is mindig fognak új meg új

vonásokat találni képének teljesebbé tételéhez s egyik sem fog azon aggódni, vagy panaszkodni — mit mondjon még róla annyiak után? A *Búcsú* hangja, mint édesbús csengésű esti harangszó, mindig újra fog, imára hívólag, csendülni a szívekben. A *Karthausi* örökre birni fogja a szenvedők rokonszenvét s az elmélkedések kimeríthetetlen forrása maradand. A *XIX. század uralkodó eszméit* a régi és az új állambölcsek soha — még új államrendszerek mellett is — el nem avuló könyveivel, Aristoteles és Cicero, Machiavelli, Bacon Montesquieu, Stein, Bluntschli és Taine műveivel fogják egy rangba állítani. A magyar közművelődés barátai s majdani történetírói pedig az ő kétszeri, de összesen is rövid, alig öt évre terjedő miniszterségе méltatásában, vagy akár bírálatában csak egyet fognak sajnálni, hogy közművelődésünk általa a legszélesebb alapon tervezett épületének igazán csak alapjait rakhatta le, falait magasra vinnie, vagy épen betetőznie — korán jött halála már nem engedte.

Igen a legszélesebb alapon; mert, hogy itt csak közoktatásügyi politikájáról szóljak, ő a közmívelődésnek a közoktatást, a közoktásnak pedig az elemi oktatást kívánta alapjául tenni; nemcsak abból az útszéli igazságból indulva ki, hogy minden építést alulról, az alapokon kell kezdeni, hanem az elemi oktatás szól a nemzet minden rétegeinek és osztályainak; az általános tankötelezettség csak az elemi oktatásra terjed ki s a nemzet túlnyomólag nagy többsége, úgyszólván zöme, csak az oktatás elemeiben részesülhet, összes míveltségét csak az elemi iskolából nyerheti; közép és felső oktatásra csak a magasabb míveltségre törekvő kisebbség jut s ezek míveltségének alapját is az elemi iskola veti meg, mely növendékeket ad a közép-, ez viszont a felső és a szak-iskoláknak. Míg utódja egy másik — bár szintén nem jogosulatlan elv igazságából indúlva ki, hogy t. i. a világosság felülről jő, a felső oktatásra kívánta a legnagyobb súlyt fektetni, mint a mely a nemzetnek csak elenyésző kisebbségét ugyan, de azt annál nagyobb világossággal látván el, a haladásnak fáklyavivőket, a nemzetnek minden téren vezetőket adhat; a mellett a középiskolát tanárok képzésével szolgálja, a közép iskola pedig közvetőleg legalább, tani-

tókat ad az elemi iskoláknak — addig b. Eötvös, nem a magasabb míveltség és tudományos haladás, hanem az egyetemes és mindenkire kiterjedő mívelődés alapjának biztosítását tüzte ki első feladatául. Mert az 1848-ban felszabadított s azonnal ismét az egész nemzettel közös rabigába fogott nép — az új nemzet e zöme — volt a mívelődésben legelmaradottabb; erről gondoskodni volt a legelső, a legsürgősebb feladat; s b. Eötvösnek, ennek a született főrendnek, de igazi demokratának, egész lelkületéhez ez volt a legméltóbb törekvése. Neki nincs szüksége arra, hogy utódja kisebbítésével emeltessék magas talapzatra s fényét annak árnyékba állításával tüntessük ki. Mind a kettőnek igaza volt abban az egymásutánban a melyben következtek.

De maradjunk Eötvösnél s az ő közoktatási politikájánál. Ő az építést az alapon kezdette s ott, a hol sem alap, sem fal nincs, vagy ha van, az alap fogyatékos és ingatag, vagy elégtelen: nem is lehet máson kezdeni. És ezen kezdve, mi természetesebb, mint, hogy elemi, azaz kezdetleges oktatásról levén szó, mely sokkal kevesebb eszközzel dolgozik, mint a közép és felső oktatás, ő a tanítás anyagáról, a tanítványokról, a tanítás alanya: a tanító által kívánt gondoskodni. Az iskola fölszerelésében, az épületen és tantermen, a tankönyvön és taneszközökön kívül, sokkal ezek fölött — a tanító a legfőbb. Annyira, hogy egy jó tanító, mint Krisztus urunk, a ki szabad ég alatt, a hegyen is predikált, fölszereletlen iskolában, vagy épen iskola nélkül is taníthat sikeresen; ellenben a legjobban felszerelt iskolában sincs sikeres tanítás — jó tanító nélkül. Ezzel nem a tágas, egészséges, alkalmas iskola s a jó és teljes felszerelés szükségességét s hasznosságát akarom kétségbe vonni, hanem a tanító egyéniségének mindenek fölötti fontosságát emelem ki. Báró Eötvös a tanító képzésre, helyzete biztosítására, állása s azzal önérzete emelésére, egyénisége szabad kifejtésére és mindezek irányozása s ellenőrzése czéljából a tanfelügyeletre helyezte a fősulyt. A tanítás központjába helyezte a tanítót; a tanításnak tért és testet adott az iskolában, lelket a tanítóban, buzdítást és ellensulyt a tanfelügyeletben.

A tanítóképzésről — hogy ezen a legfontosabban kezdjem —

Eötvös előtt alig volt szó Magyarországon, vagy a mi volt, a mily szűkkörű ép oly egyoldalú. A Ratio Educationis, az első, a normalis iskolához toldalékul ragasztotta a tanítóképzésnek egy — torzképnek is beillő — kezdetleges formáját. Tanítóképzőintézet, melynek gyakorló-iskolája lett volna, nem volt; hanem a felsőbb elemi iskolába jártak a tanítójelöltek, hogy a tanító előadásait megfigyeljék, tőle a tanítás mesterségéből, annyit a mennyit elleshessenek, esetleg magok is próbálgassák a tanítót helyettesíteni. Tanítójelölt lehetett a ki egy gymnasiumi osztályt végzett s ez a csudálatos tanítóképző-tanfolyam 2—3 hónapi gyakorlatból állott.

A protestánsoknál, bár tanítóképző intézeteik nekik sem voltak, felsőbb iskoláikon (akadémiáikon) Sáros-Patakon, Debreczenben, már a múlt század végétől kezdve, a theologusok hallgattak pædagogiát — s lettek belőlök vagy a kollegium alsó osztályaiban osztálytanítók, vagy kis gymnásiumok s nagyobb egyházak elemi iskoláin akadémikus rectorok, mint papjelöltek, egy-két évre, de rendes tanítóképzés ott sem volt.

Az első nagy lépés az volt, mikor a kormány (a helytartó tanács) 1840-ben a tanulmányi alapból öt kir. kath. tanítóképezdét állított fel két éves tanfolyammal, s ugyanakkor a reformátusok, néhány évvel később az erdélyi evangelikusok s egy-két kath. püspök is, szintoly szűkkörű tanítóképezdéket (iskolamester-iskolákat) kezdettek szervezni. Így találta ez ügyet 1848. — Eötvös vallás- és közoktatásügyi miniszter lett. Első gondjai közé tartozott a tanítóképzés ügyet szilárdabb alapra fektetni s egyetemessé szervezni. Már május elején, miniszterségé első hónapjában rendeletet adott ki e tárgyban. Kijelentette, hogy tanítóképezdéket szándékozik szervezni s ezek számára a külföldön tanárokat képezni. Az e végből hirdetett pályázatra közel kétszáz folyamodó jelentkezett s 16 ifjú ki is neveztetett — júliusban — hogy két évre a porosz præparandiába küldessék. De azon év szeptembere elsöpörte az Eötvös miniszterségét, a 16 ifjú kiküldetését s 1849, a véres év, el a magyar kormányt és alkotmányt is.

Csak 17 év múlva éledt az fel ismét, s Eötvös, az első közoktatási miniszter, második miniszterségében valósíthatta meg az első-

nek eszméit s kezdeményeit. 1868-ban már megalkottatott a népoktatási törvény s abban szerveztetett az országos tanítóképzés is, tért engedve a felekezeteknek is, azonkívül államilag is. Ezerekre megy az azóta a rendszeresen képzett tanítók száma, kik részint azóta létrejött új állomásokra, részint az előbbi, képesítetlen tanítók kidőltével ezek helyére léptek. Azóta — huszonkét év alatt — új nemzedék állt a kidőlt helyére — régiek elmúltak, újak következtek — s ezt Eötvösnek és annak köszönjük, hogy ő a tanítóképzést legelsőnek tette miniszteri teendői közt s közoktatási politikája első pontjául irta fel.

Ugyanaz a törvény mondotta ki az általános tankötelezettséget; az iskolák és osztályok számarányát, az iskolakötelesek számához képest; s az iskolatartás jogát meghagyva a felekezeteknek, a hol azok e joggal nem, vagy nem a törvény-követelte arányban élnek — a polgári község s utolsó sorban az állam kötelességévé tette azt. Jog és kötelesség így egyensúlyba, hozva megtermette gyümölcseit. A felekezetek, hogy a tért meg- és a jogot fentarthassák, üdvös versenyre keltek az állammal. Egyelőre a községi iskola felé indult az áramlat s látszott hajolni a mérleg; de a felekezetek, a községgel szemben, megtarthatták — bár erőfeszítéssel s áldozatokkal — a tért, s az állam kötelessége ott lépett előtérbe, a hol sem felekezet, sem község nem volt képes jogát fentartani vagy kötelességét teljesíteni. Két évtized alatt az alkotás még nem vált teljessé, a feladat még nincs mindenütt megoldva, iskola még nincs minden községben, még több helyen nincs még elég — de az Eötvös által kijelölt irány, az általa megvont határok, még ma is érvényesek: visszaesés sehol sem mutatkozik, ha meg-megállapodások (az általános pénzügyi helyzet kényszere miatt) voltak is időnként — a haladás biztos s e húsz év alatt sokkal több történt, mint azelőtt kétszáz esztendő alatt. Báró Eötvös szelleme virraszt népiskoláink fölött.

Virraszt tanítóink fölött is.

Eötvös és az 1868. XXXVIII. t.-cz. előtt a tanító — majdnem pária volt a magyar társadalomban. A felekezeti iskola tanítója a legtöbb helytt, a kisebb községekben majd mindenütt egyszersmind

kántor is, sok helyt harangozó, egyházszolga, a pap szolgája, a községben a disznópásztorral s az éji őrrel és bakterrel egy rangban állott. A tanító képesítés-hiánya s a tanítói fizetés nyomorult volta nemcsak alárendeltté tette helyzetét, hanem egyéni önérzetét is megölte. Maga sem érezte fölebb valónak magát, mint tényleg volt. Önbecsérzete nem levén, hivatást sem érezhetett magasabbra.

Eötvös törvényének intézkedései e helyzetet gyökeresen, egyszerre — mondhatni rohamosan — megváltoztatták. Nemcsak az anyagi jobblét, a tanítói fizetés minimumának, bár csekély, de lehető s akkor méltányos meghatározásával, de a tanítónak a maga hivatása körében bizonyos önállóság biztosítása által is, nagy lökést adott a tanító társadalmi helyzetének s nagyot emelt önérzetén. Ne csodálkozzunk, hogy e változás hirtelen, egyszerre következvén be, némi túlhajtás, az önbecsérzet némi nagyzása állott be. A tanítók, egyfelől képzettségök s nyert oklevelök önérzetében, másfelől, mindenki által fontosnak hirdetett s valóban is fontos hivatásuk tudatában — magokat, állásukat, társadalmi helyzetöket túl kezdették becsülni s annyit nyervén — még követelőbbekké váltak. Sokan, nem kötelességük hű teljesítésében, nem a további önképzésben, nem a munkában, melyet teljesítenek, — hanem, kivált eleinte könnyen szerzett diplomájukban s tanítói rangjokban keresték becsvágyukat.

Ily reactio a múlt ellen, minden új átalakulás küszöbén be szokott állani, annál nagyobb mértékben, minél gyorsabb, rohamosabb az átalakulás. Az inga ha nyugvó pontjából egyszerre félre üttetik, visszalendülésében erősen kicsap a túlsó oldalra. Ez természeti törvény, de nem baj; nehány erős lendülés erre és arra, az egyensúly ismét helyre fog állani. S ma már a tanítóság kezdi belátni, java része belátta már, hogy méltósága nem diplomájában, nem czímében — hanem feladata komoly átértése- és átérzésében, kötelességei hű és pontos teljesítésében s mindenek fölött a lankadatlan önképzés által való folytonos haladásban és tökéletesedésben áll. — A jó papról mondja a példabeszéd, hogy holtig tanul. Nem vonom kétségbe e mondás igazságát. De épen annyira áll az a jó tanítóra nézve is. Hogy taníthassunk, tanúlnunk kell. Nemcsak

könyvekből elméleteket, ámbár az elmélet is végetlen; hanem a gyakorlatból, az életből, annak jelenségei megfigyeléséből is. A tanítótól tanúlnak a gyarmekek; a gyermekektől tanúl a tanító. A gyermekek tehetségének, észjárásnak, felfogásának, jellemének különbségéből — a mi annyiféle, a hány gyermek — tanúl a tanító legtöbbet; a tanítás módszerét, hogy úgy mondjam fogásait, melyeket a képezdében nem sajátíthatott el, a saját iskolájában tanulja, csak ott tanúlhatja meg. Jaj a tanítónak a ki azt hiszi, hogy a képezde három — ma már négy — éves tanfolyamával a saját tanfolyamát is befejezte. S jaj az iskolának, jaj a gyermekeknek, ha a tanító csak tanítni akar nekik, tanúlni nem, tőlök és rajtok. De még nagyobb jaj, ha a tanító még tanítni sem akar, csak tanúltatni — leczkét adni föl s azt kikérdezni. Pedig ilyen is van elég.

Időmből én — Önök a türelemből — kifogytak. Pedig még a tanfelügyeletről is óhajtottam volna behatóbban szólani — melyet szintén Eötvös szervezett s tett — a mennyire — kivált kezdetben a szakemberek hiánya mellett — lehetett, szakszerűvé. Az államnak minden téren van felügyeleti joga, de talán sehol sem kell azt jobban és szakszerűbben gyakorolnia mint a közoktatás s jelesen az elemi oktatás terén. És pedig két irányban: az iskolák s azzal a tanítók anyagi helyzetének s az egész intézmény külső virágzásának előmozdítására egyfelől, a szellemi színvonal folytonos emelésére másfelől; és ismét két módon, két eszközzel: az ellenőrzés s a mulasztások megtorlása az egyik, a jóakaratú utasítás, irányadás, buzdítás a másik eszköz.

Eötvös e téren kettős irányban is korszakot alkotó, sőt alapvető intézkedéseket tett, nemcsak törvényben, mely azokhoz csak a keretet adta meg, hanem a tanfelügyelőknek, a községeknek s az alsóbb és felsőbb iskolai hatóságoknak szóló utasításaiban is. S midőn Eötvös halhatatlan érdemét ebben elismerjük — ne feledkezzünk meg két munkatársáról, a kik érdemeiben osztoznak s nemes szándékait e téren valósulásra segítették. Egyik az árnyak országában van már, vele együtt a halhatatlanság részese: Molnár

Aladár; — a másik, nyugalomba lépve bár, de tetterőben még, gyönyörködve húsz éves munkája eredményeiben: Gönczy Pál.

Végzem. De még előbb engedelmet kérek tisztelt hallgatóimtól, hogy egy szót intézhessek azokhoz, kiknek — bár e tisztelt közönséghez intézve, egész beszédem tulajdonkép szólott, Magyarország néptanítóihoz, ha ugyan gyenge szavam innen is elhatna hozzájok.

Igen, hazám néptanítói, ti báró Eötvösnek köszönhettek legtöbbet, iránta vagytok a legnagyobb hálára kötelezve. Mai helyzeteteket ő teremtette meg; páriákból ő tett emberekké; ő tűzte ki feladatotokat, ő adta meg nektek hivatástok önérzetét, tőle nyertétek képesítettségteket, tőle az irányt, melyben haladnotok kell s a munkakört, melyben a hazának, az emberiségnek hasznára működhettek. Nem a törvény és utasítások száraz — ha ti meg nem elvenítitek, — szárazon is maradandó §-aiban: hanem az eszményben, melyet előtekbe tűzött.

Ő az eszménynek embere — s a gyakorlat emberének is eszményre van szüksége, hogy valami nagyot tehessen — ő, a nemzet nagy tanítója, a nép tanítói elébe is eszményeket tűzött ki s magát állította eszményi példányul elétek. Isten, haza, emberiség volt az ő eszménye. Mély vallásosság, haza- és emberszeretet az ő jellemvonásai. A kötelességérzet, mely őt, a teher alatt összeroskadót, végleheletéig éltette, hogy halálos ágyán is fölmagasló halhatatlan szellemével irányt mutasson az utána következő nemzedékeknek: a lelkesülés, mely vele eszméi diadalát nemcsak reméltette, de mint elmaradhatatlan bizonyost éreztette is: a kitartó munkásság, mely fáradságot éreznie s ellankadnia nem engedte s a nyugalom, melylyel jutalmát nem kérte, nem sürgette, de elvárta nemzetétől s az isteni kegyelemtől: mindez legyen példa nektek is. S hálátokat iránta fizessétek le azzal, hogy példáját követni, eszményeit megvalósítani s a reátok bizott drága kincset, a nép nevelését, hű sáfárokként megőrizni, gyümölcsöztetni igyekezzetek!

A Szász Károly beszéde után felhangzó éljenzés lecsillapodtával az elnök meleg szavakban köszönte meg a tudós főpapnak, költőnek és tanférfiúnak a buzdító oktató beszédet.

Ezután az elnök felszólítására Lakits Vendel terjeszti elő a számvizsgáló bizottság nevében az «Eötvös-alap» ez évi számadásait. Előterjesztése főbb vonásokban a következő:

I. Bevett az «Eötvös-alap» orsz. bizottságának pénztárnoka az 1889. évi január 25-től az 1890. év január 25-ig.

1.	Az 1888. évről áthozott tiszta jövedelem alakjában	2703 frt	39 kr.
2.	Az 1889. évben begyült tagsági tőkében és évdíjakban	1638 «	80 «
3.	Az 1889' évben begyült kegyes adományokból és alapítványokból	1923 «	96 «
4.	A tőkésített vagyonnak és a folyó bevételeknek az 1889. évre járó kamataiból	1580 «	10 «
5.	A költségekre befolyt adakozásokból	3 «	25 «
	Összesen:	7849 frt	50 kr.

II. Kiadott az «Eötvös-alap» a lefolyt 1889. évben:

1.	Ösztöndíjakra	600 frt	— kr.
2.	Segélyezésre	850 «	— «
3.	Tanítók országos árvaházára	240 «	— «
4.	Tőkésített vagyonához csatolt	2116 «	36 «
5.	Két irnok számára	342 «	50 «
6.	Nyomtatványokért fizetett	158 «	15 «
7.	Az egyes tanítóegyletek gyűjtéseiből befolyt összegeknek szabályszerűleg az illető egyletek javára visszatartott 1/3-ad részét az Eötvös-alap kiadásaihoz számítva, kitett ezen összeg	113 «	42 «
8.	Elnöki kiadás fedezésére, levelezésre és egyéb dolgokra	170 «	20 «
9.	Pénztárnoki kiadás fedezésére két évről	13 «	61 «
10.	Kisebb kiadások	7 «	71 «
11.	Pénztári szolga jutalmazására	26 «	— «
	Összesen:	4637 frt	95 kr.

E szerint tehát az «Eötvös-alap» 1889. évi 4637 frt 95 kr. kiadását levonva a 7849 frt 50 kr bevételből, a tiszta évi jövedelem 3211 frt 45 krt tesz. Ezen tiszta jövedelemből az alapszabályoknak megfelelőleg az «Eötvös-alap» gyűjtő- és kezelő bizottsága az 1890. évben

a)	Az alap tőkésített vagyonához csatol	1180 frt	— kr.
b)	A «Tanítók orsz. árvaházá»-nak támogatására ad	295 «	— «
	Átvitel	1475 frt	— kr.

Áthozat	1475 frt — kr.
c) Ösztöndíjakra és segélyezésekre fordít maga az «Eötvös-alap»	1475 « — «
d) Gyertyánffy István alapítványlevelének értelmében kiszolgáltat	50 « — «
e) Őrley Ján. alapítványlevelének értelmében kiszolgáltat	50 « — «
f) Lederer Ábrahám alapítvanylevelének értelmében kiszolgáltat	50 « — «
g) Rökk Szilárd alapítványlevelének értelmében kiszolgáltat	50 « — «
h) Zirzen Janka alapítványlevelének értelmében kiszolgáltat	50 « — «
i) Az 1890. évi rendes bevételhez számít	11 « 55 «
Összesen:	3211 frt 45 kr.

Az 1889. évben tőkésíttetett az Eötvös-alap :

1. Hevesmegye általános tanítóegyesület 50 frtos alapítványának I. r.	25 frt — kr.
2. Juhász György, makói g. kath. tan. 20 frtos tőkéje	20 « — «
3. Beöthy Mihály, kilitii tan. 20 frtos tagsági tőkéjének III. és IV. r.	10 « — «
4. Háray Jánosné csetvei tan. 20 frtos tagsági tőkéjének utolsó részlete	4 « — «
5. Papp Sámuelné, maros-vásárhelyi tan. tagsági tőkéje	20 « — «
6. Silló Gergely, s.-sz.-iváni tan. tagsági tőkéje	20 « — «
7. Tatai ev. ref. egyházmegyebeli tan. test. tagsági tőkéje	100 « — «
8. A múlt évi bevételnek tőkésítendő része	980 « — «
9. Somogymegyei tan. egyl. alapítvány	200 « — «
10. Pollák Adolf, tarnóczai tan. 20 frtos tags. tőkéjének I. r.	5 « — «
11. Békey Imre, főv. kir. tanf. alapítványa	500 « — «
12. Verédy Károly, fővárosi királyi tanf. 100 frtos alapítványának I. r.	10 « — «
13. Gebler József, cz.-berczeli tan. 20 frtos tagsági tőkéjének IV. r.	5 « — «
14. Ulmann Venczel, n.-szebeni tan. 20 frtos tags. tőkéjének III. és IV. r.	10 « — «
15. Weinhold Károly, szász-sebesi ig. tan. tags. tőkéje	20 « — «
16. Merényi Kálmán, magyar-óvári ig. tan. 20 frtos tagsági tőkéjének III. r.	5 « — «
17. Böngérfy János, főv. tan. 20 frtos tagsági tőkéjének I. r.	5 « — «
18. Németh Károly, főv. ág. ev. hitoktató tagsági tőkéje	20 « — «
19. Rökk Szilárd, főv. ügyvéd II. alapítványa	142 « 36 «
20. Tóth József, kir. tanf. 100 frtos alapítványának VII. r.	10 « — «
21. Barna Károly, laskói tan. 20 frtos tagsági tőkéjének I. r.	5 « — «
Összesen:	2116 frt 36 kr.

Az «Eötvös-alap» összes tőkésített vagyonának kimutatása az 1890. év január 30-án.

1. A «Magyar Földhitelintézetnél» biztonságba helyezett tőkésített vagyon	24,000 frt	— kr.
2. A «Pesti Hazai Első Takarékpénztár»-ban elhelyezett tőkésített vagyon, melyet az «Eötvös-alap» pénztárnoka kezel	12,003 «	70 «
3. A pénztárosnál van elhelyezve értékpapirban	1,347 «	— «
Összesen:	37,350 frt	70 kr.
Ezenkívül van még a Zalamegyei ált. tan. testület sümegi járáskörnek, melyet maga kezel, 100 forint.		
Ezzel együtt van tőkésített vagyon	37,450 frt	70 kr.

A számadások előterjesztése után Őrley pénztárnoknak megadják a felmentvényt s fáradozásaiert köszönetet szavaznak neki. Végre az elnök kihirdetvén az «Eötvös-alap» jótéteményeire vonatkozó pályázatot, kifejtette, hogy mily csekély alappal rendelkezik a tanítók e jótékony intézete azon nagy célokhoz képest, a melyeket meg kellene valósítania. Néhány szóval vázolta, hogy mily nagy szükség volna egy olyan, az Eötvös-alappal kapcsolatban levő intézetre itt a fővárosban, a melyben a vidéki néptanítók és tanárok felsőbb iskolákba járó gyermekei mérsékelt díj mellett teljes ellátásban és felügyeletben részesülhetnének. Miként a külföld nagyobb városaiban, úgy hazánk fővárosában is gondoskodni kellene szerényebb körülmények között élő egyetemi tanulók részére menedékhelyről. Ilyennek megalkotása várakozik az Eötvös-alapra és a 25 ezernyi magyar néptanítóra. Péterfy S. véleménye szerint a főváros lelkes tanítóságának, a melynek egyesületi házra egyébként is nagy szüksége van, a magyar néptanítóság csakhamar megalkothatná a magyar tanítók József-házát, a melyben rövid egy-két év mulva jeles tanulók menedékhelyet, a fővárosi tanító- és tanáregyesületek pedig hivatalos helyiségeket, tanácskozási termet nyerhetnének. Megemlékezett Péterfy S. a tanítók «Otthoná»-ról is, a melyre legközelebb egy ismeretlen lelkes emberbaráttól 100 frt adományt kapott, s előadta azon véleményét, hogy a tanítók otthonára való gyűjtést megindítani kívánatos ugyan, minthogy azonban ezen

eszmének megvalósulhatásáig is nehéz kötelességek várnak az «Eötvös-alap»-ra azon elaggott néptanítókkal és tanító-özvegyekkel szemben, a kiket a törvény a nyugdíj-intézet jótéteményéből kizárt; egyelőre a tanítók otthonára begyűjtendő összegeknek bizonyos részét nem házépítésre, hanem a kenyér nélkül szűkölködő agg tanítók és tanító-özvegyek segélyezésére kellene fordítani, jobb időkre hagyván a tanítók otthonának teljes mértékben történhető megalkotását. Végre köszönetét fejezte ki az ünnepélyre megjelent vendégek, az ünnepi szónok és *Zirzen* Janka, az Andrássy-úti tanítóképző intézet jeles igazgatója iránt s lelkes szavakkal buzdította az ifjuságot azon szellemi kincsek megőrzésére és kamatoztatására, a melyeket *Szász* Károly oktató előadásából meríthetett. A lélekemelő ünnepet ugyancsak a «Pædagogium» ifjuságának szép kardala zárta be.

A SZÉNSAVAS MÉSZ.

(Tanítási vázlat.)

I.

Tanítási eszközök: Néhány darab mészpátpéldány, kalapács, kés, üveglombikok, kevés sósav, platinadrót, borszeszlámpa. A tanítást megelőzőleg czélszerű a növendékeket kirándulásra vezetve, a következő tapasztalatokra juttatni:

a) *A szabadban tett észleletek:* Budapestnek ritka szép fekvése van. Az ország kellő közepén a hatalmas Duna szeli át, mely bőven nyujt vizet s azonfelül olcsó szállítási útúl is szolgál. Egyik oldalról a végtelennek látszó alföldi róna, más oldalról meg hegyes vidék környezi — a növénydús hegység minden jó tulajdonságaival. De még a szervetlen testek is oly hasznosan és érdekesen képződtek ki e város körül, mint alig valahol a Föld kerekségén. És ezek közül különösen kettő válik ki; az egyik a nagymennyiségű agyag, a téglának anyaga, a másik meg a mészkő, mely még nagyobb mennyiségben van Budapest közvetlen környékén.

Adjunk elsőbbséget a mészkőnek; s ez alkalommal vizsgáljuk meg ennek anyagát, valamint azt is, hogy hogyan szerepel az Földünk alkotásában.

A mészkőnek már Budapest környékén is több fajtája van. Egyik fajtáját jól feltárva találjuk a Városmajor fölött a Kissvábhegyen. Ha fáradságot veszünk magunknak és kirándulunk e közel fekvő hegyre, honnan oly nagyszerű kilátás nyilik a tiszta hegyi levegőben: élvezeten felül e hegy szervetlen testeiről is érdekes dolgokat tapasztalhatunk. Ezért térjünk be az *éjszaki kőtörésbe.*

Szennyes-fehér mészkő ötlik szemünkbe magas falaival, me-

lyekből a munkások darabokat igyekeznek leválasztani. E végett két munkás együttesen fáradozik. Az egyik hatalmas ütéseket mér kalapácscsal egy jókora nagy vasrúdra, miközben ezt a másik munkásnak markos keze szorgalmatosan forgatja. A rúd lassanként mélyebbre hatol; a nyilás nagyobb lesz, míg végre eléri a kellő mélységet. Most hosszú kanóczra kötött puskaport vagy dinamitot tesznek a nyilásba, a kanócz kint álló végét meggyújtják és sietve távoznak. Pár pillanat, a robbantó agyag explodál és a szikla e része darabokra szakad. A levált darabokat félre tolják, kisebbekre törik; aztán tovább dolgoznak... s így tárják fel mind-jobban-jobban e szép fekvésű hegy szilárd belsejét.

A kissvábhegyi kőtörésekben már régóta kisebb-nagyobb üregekre vagy hasadékokra bukkannak, melyek nem ritkán egy igen érdekes ásványnyal — az ú. n. *mészpáttal* — vannak borítva, itt-ott pedig egészen kitöltve. A kissvábhegyi kőtörésekből már igen sok mészpát-kristály került ki, melyek számos ásványgyűjteménynek díszét képezik. De azért most is állíthatunk össze belőle gyűjteményt, mert a munkások még mindig akadnak ilyenekre s a félretett szebb darabokkal szívesen is szolgálnak bárkinek egy pár krajczárért.

b) *A tanítási órán szerzett észleletek:* Csínos mészpátgyűjteményünkből különösen három példány válik ki.

Az egyiket egyetlen egy, csaknem környöskörül kiképződött 3 cm. hosszú kristály képezi, mely mészkődarabra van nőve. *Erősen fénylik, akár az üveg; színe világos borsárga s annyira tiszta, hogy kissé keresztül látni rajta.* Határait 12 egészen egyenlő különoldalú háromszögű lap teszi, melyek háromféle élt és kétféle csúcsot alkotnak. Ugyanazon alak ez, melyet skalenoëdernek nevezünk. Ezen a Kissvábhegyről származó szép mészpátunk tehát képződése alkalmával a *skalenoëder* alakját vette fel.

A második mészpátpéldány, mely a selmeczi bányákból került ki, nem egy, hanem több egymással összenőtt kristályból áll. Kristályai úgy színre, mint fényre, valamint a külső alakra nézve teljesen megegyeznek egymással. Valamennyi ugyanis kissé *áttetsző*, gyengén üvegfényű és *fehér színű;* továbbá valamennyinek határait

6 egyforma rhombalakú lap teszi, mely kétféle élben és kétféle csúcsban találkozik. Ezen — egy összenyomott koczkához hasonló — alaknak, mely a legjobban kiemelkedő két kristályon tisztán látható, rhomboëder a neve. Mondhatjuk tehát, hogy e selmeczi mészpátunk *rhomboëderekben* vállott ki.

Gyűjteményünk harmadik mészpátja még szebb és érdekesebb, mint az előbbeniek. Hossza 4 cm., szélessége körülbelül 2 cm.; színe borsárga, fénye üvegfény s annyira átlátszó, akár az első példányunk. Határait azonban nem egy-, hanem kétféle lapok képezik — még pedig külön 12 és külön 6 egynemű lap. E kristályokat első tekintetre felismerni nehéznek látszik. Ha azonban az egyenlő lapokat összekeresve külön-külön addig képzeljük meghosszabbítva, míg azok magukban bezárják a tért: tapasztalni fogjuk, hogy a 12 egynemű lapból egy skalenoëder, és a 6 egyneműből egy rhomboëder keletkezik. Oly kristálylyal van itt tehát dolgunk, melynek részecskéi egyszerre mind a két alaknak megfelelőleg rakódtak le. Az ilyen két- vagy többféle alak képezte kristályokat összetett alakzatúaknak mondjuk.

Ezek után vizsgáljuk meg gyűjteményünk többi példányainak alaki tulajdonságait. Azt találjuk, hogy azoknak legtöbbje szintén a skalenoëdert és a rhomboëdert vagy azok valamely össz-alakzatát mutatja. De vizsgálódásaink alkalmával a szabad természetben meggyőződünk egyuttal arról is, hogy egyes és szépen kiképződött mészpátkristályok igen gyérek; míg az aljukkal összenőtt s így csak részben kiképződött kristályok — kisebb-nagyobb kristálycsoportokat alkotva — nem ritkán messze húzódnak a hasadék vagy üreg felületén. Sőt ennél is gyakoribb az az eset, a mikor a mészpát a kristálycsoportok közti üreget teljesen kitölti; minek következtében az ú. n. mészpát-erek származnak, melyek pl. a kissvábhegyi kőtörés felső részében $^1/_2$ méter vastagságot is elértek.

Igy megismerve a mészpát alaki kiképződését, lássuk egyenként annak egyéb feltünő tulajdonságait.

Figyeljünk mindenekelőtt a kristályok, valamint a mészpát-erekből levált darabok belsejére. A legtöbb példány belseje egyenes

repedéseket árul el, melyeknek irányában minden egyes darab — már gyenge ütésre — igen könnyen kisebb részekre válik, vagy mint mondani szoktuk: hasad. Ha pedig a hasítást — kés és kalapács segélyével — a nyert hasadási lapokkal párhuzamosan folytatjuk, oly szabályos hatlapú alakot nyerünk, mely a leírt rhomboëdertől semmiben sem különbözik. Más alakot, mint ilyen rhomboëdert, a mészpátból kivágni nem sikerül. Mondhatjuk tehát, hogy *a mészpát a rhomboëderlapok irányában igen jól hasad.*

A mészpát nevezetes tulajdonsága továbbá annak keménysége. Hogy ezt felismerjük, próbáljuk a mészpát valamely fényes lapját előbb körömmel, aztán vasszeggel vagy a kés hegyével karczolni. Körmünk nem fog rajta, míg vasszeggel, de különösen aczéllal könnyen karczolhatjuk. Ebből látni való, hogy nem tartozik a puha, de nem is a keményebb ásványok közé. A keménységi fokozatban, mely 10 fokból áll, a mészpát *keménységét 3-nak veszszük.*

Végre keressünk ki egy átlátszó kihasított rhomboëdert s azt a papiron húzott vonalra vagy pontra fektetve, nézzünk rajta keresztül. A vonalat vagy pontot kettőzve látjuk. A mészpát tehát a mögötte lévő tárgyakat nem egyszerűen, mint az üveg, hanem kettőzve mutatja. Ezen tulajdonságot, mely a teljesen víztiszta izlandi mészpáton kitünően mutatkozik, kettős sugártörésnek nevezzük és a mészpátról azt mondjuk, hogy annak *kettős sugártörése van.*

c) *A vegyi tulajdonságok kisérleti megfigyelése:* Eddig megismertük a mészpát alaki tulajdonságait, fényét, színét, és átlátszóságát; meggyőződtünk továbbá keménységéről, kettős sugártöréséről — s ezt mind megtudtuk a nélkül, hogy a késen meg kalapácson felül egyéb eszközre lett volna szükségünk. Még ezeknél is sokkal érdekesebb tulajdonságokra akadunk, ha ásványunkat sósavval öntjük le vagy a hő hatásának kiteszszük.

Vettünk öt grammot a sárgás átlátszó mészpátból s fémszitába csavarva — hosszabb ideig erősen hevítettük. A darabka égetés közben megrepedezett; színét, fényét és átlátszóságát elvesztette — s az író krétához hasonló fehér anyaggá változott. Mérlegre téve,

most már alig nyom 3 grammot. Égetés alkalmával a mészpátból valamely alkotó részének el kellett tehát szállania, mert a darabka sokkal könnyebb lett. Az elszállás láthatatlanul és a nélkül ment végbe, hogy a mészpát eredeti alakjából valamit veszített volna. Mindenek előtt vizsgáljuk meg a fennmaradt fehér anyagot. E végett tegyünk belőle egy kis darabkát a tiszta platinadrót végén hajlított karikára, és sósavval megcsöppentve tartsuk a színtelen lángba. A láng sárgás-piros színt nyer, ép olyan színt, mint a minőt a lángnak csakis a *kalczium* kölcsönöz. A mészpátnak *egyik alkotó része* tehát okvetlenül *a kalczium*.

Hogy a természetes és az égetett mészpát közti különbséget jobban felismerjük, tegyünk mind a kettőből darabokat külön-külön tiszta főző pohárba, és öntsük mind a két pohárba desztillált vizet. Az égetett mészpát csakhamar vizet szí magába, felduzzad s nagy hőfejlődés közben fehér péppé változik; mely fölött egy idő mulva annak maró hatású oldata áll elő; azaz ép olyan változást észleltünk most, mint a minőt a mészoltásnál bőven van alkalmunk tapasztalni. Ebből következik, hogy az égetett mészpát és az ú. n. égetett mész azonos anyagok; vagyis, hogy a mészpát *a hő behatására égetett mészszé* változik, mely vízzel leöntve oltott meszet — sok vízben feloldva pedig maró hatású oldatot — az ú. n. meszes vizet adja.

Lássuk már most, mi történt ezen kisszerű mészoltás alatt a mészpáttal a másik pohárban? A darabka változatlan maradt s akkor sem változik meg, ha a vizet melegítjük — azaz: a mészpát *a tiszta vízben teljesen oldhatatlan*.

A mészpát égetése alkalmával — mint az a mérésből megtudtuk — súlyának csaknem a felét, egyik alkotó részét elveszti, melynek, — miután láthatatlanul száll el — valami szintelen gáznak kell lennie. Ezen gáznemű testet nemcsak meleggel, hanem savakkal — pl. sósavval — is kiűzhetjük a mészpátból.

Ennek bizonyítására tegyünk néhány mészpátdarabkát a fejlesztő palaczkba; és a palaczk száját a hozzá való dugóval jól elzárva, öntsünk rá a tölcséres csövön vízzel higított sósavat. Minden mészpátdarabka körül élénk pezsgés áll elő, valami szín-

telen gáz száll el a mészpátból, melyet könnyen összegyűjthetünk, ha a gázvezető csőnek végét szájjal felfelé álló üvegedény fenekére helyezzük. A bőven fejlődő gáz az üvegből lassankánt kiszorítja a levegőt s annak helyét maga foglalja el. — Az így megtelt üvegbe mártsunk égő gyujtószálat. A gyujtószál azonnal elalszik, mihelyt az üvegbe helyezik. Ezen gáz, mely sem maga nem ég, sem az égést nem táplálja, már régóta ismeretes és közönségesen *szénsavnak* neveztetik.

Hogy a szénsav csakugyan a mészpátból ered, már abból is következik, hogy a darabkák mindinkább kisebbednek, míg végre — ha elegendő sósav van a palaczkban — teljesen eltünnek. De hát hová lett a kalczium — a mészpátnak előbb kimutatott alkotó része? Ezt az elszálló szénsavban hiába keressük, s így csakis a fejlesztő palaczkban lehet. Arról pedig, hogy csakugyan benne van, igen könnyen szerezhetünk tudomást. A platinadrót végét, melyet 2—3-szoros karikává görbítettünk, mártsuk a folyadékba s aztán a színtelen lángba. A láng a karikához tapadt folyadéktól sárgáspiros színt ölt — ép olyat, mint a minőt az égetett mésznél látunk. E szerint a mészpátnak másik alkotó része : a kalczium a palaczkban marad feloldva. Több alkotó részt, mint ezt a kettőt, a mészpátban kimutatni nem lehet. Mondhatjuk tehát, hogy ezen ásvány anyagát a kalczium és a szénsav képezi, azaz, hogy az nem egyéb, mint *szénsavas kalczium* vagy *szénsavas mész*, mert a *kalcziumot* magyarul mésznek nevezik.

Lássuk a szénsavnak még nehány nevezetes tulajdonságát. Fejleszszük ujból, s vezessük tiszta vízbe. A víz felold belőle valamit és tőle savanykás ízt nyer, ép olyat, mint a minőt a savanyú vizeknel tapasztalunk.

Vezessük továbbá meszes vízbe. A meszes víz már egy nehány buboréktól megfehéredik, de később — ha többet vezetünk belé — ujból megtisztul. Ezen tüneménynek az a magyarázata, hogy a szénsav a meszes vízben foglalt mészszel egyesülve mint szénsavas mész szilárd alakban kiválik, mivel az a vízben oldhatatlan. Később azért oldódik fel ujból, mert a víz szénsavat vesz

fel; *a szénsavat tartalmazó vízben* pedig *a szénsavas mész csekély mennyiségben oldódik.*

A szénsavval gyakran találkozunk a természetben. Benne van az emberek és állatok leheletében, az égési termékekben; továbbá mindenütt képződik ott, hol valamely szerves test rothad, a must forr, sőt a föld belsejében is, honnan vagy a savanyu vizek hozzák feloldva, vagy a föld repedésein mint gáz jut a felszínre. Ez a sok szénsav nem marad a föld szinén, hanem lassanként szétterjed a légkörben, melynek 10,000 térfogatában állandóan 3—4 trf. szénsav foglaltatik.

d) *Összefoglalás.* Most — miután a mészpát tulajdonságait egyenként szemlélet és kisérlet alapján megismertük — a tanultakat összefoglalva, írjuk le röviden ez érdekes ásványt.

A mészpát találtatik egyes hegyek hasadékain rhomboëder vagy skalenoëder alakú kristályokban, még gyakrabban vékonyabb-vastagabb erek alakjában. Fénye nem ritkán üvegfény. Színre nézve többféle; van víztiszta, fehér, sárgás...; van átlátszó és áttetsző különböző fokozatban, sőt átlátszatlan is. Igen jól hasad a rhomboëder-lapok irányában. Keménysége = 3. Átlátszó fajtái a kettős sugártörést igen jól mutatják. Hevítve szénsavat veszít s égetett mészszé változik, mely vízzel leöntve az oltott meszet adja. Tiszta vízben nem, de a szénsavat tartalmazó vízben csekély mennyiségben oldékony. Higított savakban szénsavat bocsátva oldódik, mely oldat a színtelen lángot sárgás-pirosra festi. Anyaga a szensavas mész.

Budapest. Rybár István.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A vallás- és közoktatási m. kir. miniszter 51,638/89. sz. alatt valamennyi kir. tanfelügyelőhöz következő rendeletet intézett:

Kérdés intéztetett hozzám, mily eljárás követtessék több felekezeti népiskolában észlelt azon szokással szemben, hogy a tanító némely tantárgyát nem tankönyvből, hanem tollba mondott irott füzetekből tanultatja. Erre nézve következő a válasz: «Állami és községi, társulati és magán jellegű népoktatási tanintézetekben az autográfozott vagy tollba mondott füzetekből való tanultatás az 1886. évi 28,472. sz. alatt kelt rendelet 3. pontjában tiltatott meg. Hitfelekezeti népiskolákra nézve az egyházmegyei hatóságokhoz 1876. évi szeptember hó 2-án 20,311. sz. a. kelt rendelet hatodik bekezdésében kimondatott, hogy nevezett hatóság «hagyassa meg az illető tanítóknak, hogy az egyházi hatóság által meghatározott tan- és segédkönyveken kívül másokat, avagy önkényt felvett kéziratokat használniok nem szabad».

Ebből következik, hogy a tollba mondott füzetek oly tankönyvekül tekintendők, melyeket az illető tanító az illetékes hatóság engedélye nélkül használ; melyekre nézve tehát az 1876. évi XXVIII. törvényczikk 5. §-a 3. pontja *a)* alatt meghatározott eljárás alkalmazandó.

Erről Czímedet tudomása és megfelelő eljárás végett értesítem.

*

Miniszteri elismerés. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter György Aladár statisztikai hivatali beltagnak a kisdednevelési kiállítás szervezése és a magyar tanítónők otthona alapítása körül tanusított ügybuzgóságaért elismerését nyilvánította.

E magas elismeréshez gratulálva, megragadjuk az alkalmat arra, hogy az elismeréshez a magyar tanítónők hálás köszönetét is csatolhassuk.

*

Nőnevelési kérdések az országgyűlés előtt. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium költségvetésének tárgyalása ez évben a szokottnál nagyobb érdeklődéssel 10 napon keresztül folyt az országgyűlésben. A tárgyilagos és magas színvonalon álló viták érdekesek és tanulságosak voltak, de nagyobbára a középiskolai oktatás ügyével foglalkoztak. A nőnevelés kérdése csupán két alkalommal került szóba. *Madarász József*, az egyik felszólaló, a felsőbb leányiskolákat és polgári iskolákat kívánja úgy átalakítani, hogy azok mindjárt valamely gyakorlati pályára, nevezetesen a kereskedelmi pályára képezzék tanítványaikat. A másik

felszóláló *Polonyi Géza* figyelmeztetni kívánja a minisztert az apáczák kezében levő nőnevelő intézetekre, melyek szerinte nem elég hazafias irányúak. Ez utóbbi felszólalásra vonatkozólag gr. Csáky Albin, vallás- és közoktatásügyi miniszter a következőket felelte:

«A mi az apáczákat a nőnevelés terén illeti, őszintén megvallom, hogy a t. képviselő úr nyilatkozata engem nagy mérvben meglepett, novum volt előttem, még pedig azért, mert ismerek apácza nevelő intézeteket — több ízben meglátogattam azokat — és azok, a melyeket meglátogattam, igen jó, hazafias irányban vannak vezetve. Ha a t. képviselő úr nekem egyeseket megnevez, habár csak magánúton is, mint olyanokat, melyek szerinte nem felelnek meg ezen iránynak, meg lehet győződve úgy a t. képviselő úr, mint a t. ház, hogy mindent meg fogok tenni, hogy a hazafias irány ott is biztosíttassék. De figyelmeztetem a t. képviselő urat, hogy nem áll mindig az, a mi úgy hirlik, a mit úgy mondanak. Méltóztassék csak visszaemlékezni arra, hogy a mult év folyamán egyszer az angol kisasszonyok budapesti nevelő intézete szintén olyannak jeleztetett, mint a melyben a magyar nyelvet üldözik és németesítés történik. Egy pár nappal később ezen állítást illetékes körökből, az illető szülők meghazudtolták. De én nem elégedtem meg ezzel, hanem személyesen győződtem meg az ottani állapotokról, felhasználva a legelső alkalmat, meglátogattam ez intézetet. Jelen voltam a magyar nyelvi vizsgán és meggyőződtem, hogy a magyar nyelvben kitünő előmenetelt tanusít ép ezen intézet, valamint meggyőződtem arról is, hogy egyáltalában az irány, a vezetés teljesen megfelelő és hazafias, a tannyelv magyar, egyes tantárgyakat németül adnak elő azért, hogy németül is tanuljanak.»

A vallás- és közoktatási miniszter fentebbi nyilatkozatával kapcsolatban megemlékezünk a «Népiskolai Tanügy» ez évi 6. és 7. számában «A nemzeti szellem s a felsőbb nőnevelés» című czikkről, mely szép példákat sorol föl arra nézve, hogy az apácza iskolák, még ott is, hol külföldről származott főnöknő vezetése alatt állanak, egész lélekkel buzgólkodnak a magyar nyelv terjesztésén a nemzetiségi vidékeken. E tekintetben kétségtelenül sokat köszönhet nekik eddig is a magyar nemzet.

*

A kisdedóvás és a tanitónők. A vallás- és közoktatási miniszteriumban egy előkelő szakférfiakból álló bizottság szorgalmasan tárgyalja a kisdedóvásról szóló törvényjavaslatot. E tárgyalások alkalmával *gr. Csáky Albin* vallás- és közoktatásügyi miniszter úr javaslatára kimondották, hogy az óvodák vezetését nőkre bízzák s óvók csak kivételesen lehetnek férfiak. Az óvodák felügyelő bizottságában is helyet adnak a nőknek. A kisdedóvásról legközelebbi számunkban egy a tárgyalásokban részt vett pedagógiai kitünőségünk tollából lesz szerencsénk czikket közleni; most még a fentebbiekkel kapcsolatban megemlékezünk a «Néptanítók Lapjának» február 15-diki számában megjelent közleményről. E közleményben *Radó Vilmos* tanítónőképző intézeti tanár az óvónők képeztetésére vonatkozó javaslatát fejti ki. többek közt a következőket mondván:

«Szerény nézetem szerint külön kisdedóvóképző-intézetek felállítása merőben felesleges. Elvégezhetik ezt a munkát saját czéljok koczkáztatása nélkül a már fennálló tanítónőképző-intézetek. A törvény-

javaslat 29. §-ában felsorolt tantárgyak, melyek a tervezett óvóképzőben volnának előadandók, egynek kivételével mind tantárgyai a tanítónőképző-intézeteknek is. Ez az egy pedig, a kisdedekkel való bánásmód, nem ismeret, hanem ügyesség, melyet a kellő rátermettség, a jó példa s sűrű gyakorlat mellett könnyen elsajátíthat, különösen nő, a tanítónőképző-intézetben is. Ezért az egy tárgyért kár volna országszerte külön kisdedóvóképző intézeteket külön férfiak és nők számára felállítani és fentartani.

Azt a czélt, hogy az ország kellő számú szakképzett óvókra tegyen szert, ép oly jól, sőt tán még jobban el lehetne érni úgy is, ha a fennálló tanítónőképző-intézetek növendékei a négyéves tanfolyam alatt az elemi iskolai tanítóságon kívül a kisdedóvói állásra is kiképeztetnének, önként következvén ebből, hogy ez esetben minden tanítónőképző-intézet mellé egy minta kisdedóvó-intézet lenne felállítandó, a melyben a tanítónőjelöltek magokat a kisdedekkel való bánásmódban kellőképen gyakorolják.»

Tekintve, hogy a törvényjavaslat életbeléptetésével nagy lesz az óvónők kereslete, e javaslat mindenesetre figyelemre méltó s bár azzal teljesen egyet nem érthetünk, ajánljuk azt a szakkörök figyelmébe.

*

A tanítónők nyugdíjban való részesítése. A «*Népnevelő*» című kath. nevelés-oktatásügyi lapban a következő felszólalást olvastuk a tanítónő nyugdíjban való részesítése tárgyában. «Egy fővárosi tanítónő, kinek férje szintén tanító volt, ennek halála után nyugdíjért folyamodott és e folyamodást a tanács elutasító véleménynyel terjesztette a közgyűlés elé, azzal az indokolással, hogy fizetése úgyis háromszor annyi, mint az esedékes nyugdíj! Különben a fővárosi nyugdíj-szabályzat is úgy intézkedik, hogy a tanítónő, kinek férje vagy hivatalnok vagy tanító, ennek halála után csak abban válogathat, hogy kinek nyugdíját akarja élvezni, a sajátjáét vagy férjeét és megengedi, hogy a nagyobbat választhatja, de mindakettőt nem kapja. A férj pedig neje után semmit sem kap. Quo jure?

En őszintén kijelentem, nem vagyok a tanítónői intézménynek — mai alakjában — barátja, de a jog jog marad, az igazság pedig igazság. Tegyük föl, hogy egy tanító barátom neje egy virágzó üzlet tulajdonosnője, mely üzlet esetleg többet jövedelmez, mint férje fizetése és ha férje meghal, ennek daczára lehetséges-e, hogy férje után esedékes nyugdíját megtagadhatják azzal a megokolással, hogy hisz úgyis többet keres, mint a mennyit a nyugdíj kitesz? Vagy ha a tanító vagyonos ember, mint egy igazgató, ki halála után Budapesten két házat hagyott családjára, ennek az özvegyétől is megtagadták-e a nyugdíjat? Pedig az illető vagyonossága köztudomású vala, mert virilista volt. Dehogy tagadták meg, hisz mi közük valakinek privát vagyonához? Hát ha a tanítónő keservesen megszolgálja azt a fizetést, mit a fővárostól húz és a mely arányban sem áll az illető nyugdíjas igazgatóné jövedelmével, akkor van köze hozzá? Ezt megmagyarázni egy kissé bajos dolog, de hogy ebben nincs igazság, az is igaz; de hát így intézkedik a nyugdíjszabályzat.»

A tanítónők helyzete a férjük után járó nyugdíj élvezetét tekintve,

állami alkalmaztatásban levő tanítónőknél sem kedvezőbb. Tudomásunk szerint is nem régen egy kisvárosi tanítónőt, ki 7 gyermekkel maradt özvegyen, sajnálkozással utasított el a nagymélt. miniszterium a férje után járó nyugdíj utalványozása tárgyában benyújtott kérvényével, mert mint állami alkalmazásban álló tanítónő 400 frt fizetést élvez. De kilátásba is helyezték, hogy a nyugdíjtörvény revisiója alkalmával az ilyen eseteket is figyelembe fogják venni s lehetőleg kedvező módon megoldani.

*

A Mária Dorothea egyesületről. Több odalról érkeztek hozzánk a «Mária Dorothea egyesületre» vonatkozó tudakozódó levelek. Eme tudakozásokra szolgáljanak a következő felvilágosítások: 1. Az egyesület alapító tagja lehet bárki, ki az egyesület céljaira egyszerre, vagy több részletben 50 frtot fizet.

2. A rendes tagok 2 frtot fizetnek évenként; tagul jelentkezhetni levélben a 2 frt tagdíj beküldése mellett levélben is *Zirzen Janka* egyesületi pénztárosnál.

3. A «Mária Dorothea egyesület» által létesített *Tanítónők Otthonában* tanítónők, nevelőnők és kisdednevelőnők, ha az egyesületnek rendes tagjai 25 frt havi díjért külön szobából álló lakást és teljes ellátást nyerhetnek. Felvételért *Hampelné Pulszky Polixéna* úrnőnél (Muzeumépület) lehet jelentkezni.

4. A Budapesten átutazó, vagy rövidebb ideig itt tartózkodó tanítónők, ha egyesületi tagok, 1 frt napidíj lefizetése mellett külön szobát és teljes ellátást nyerhetnek az «*otthonban*».

5. Ha az egyesület pénzalapja meg fogja engedni az «otthonba» vagyontalan, munkaképtelen tanítónők teljesen ingyenes eltartásban is fognak részesülni.

*

A Mária Dorothea egyesület tanítónői szakosztályának f. évi január 25-én lefolyt ülésén rendkívül érdekes előadásokat tartottak Bartoniek Géza, a polg. tanítóképzőintézet tanára és Léderer Ábrahám az izr. tanítóképző volt tanára, ismert nevű pædagogusunk. Bartoniek Géza a «Folyós szénsav»-ról szóló előadását igen érdekes és tanulságos kísérletekkel illusztrálta. Bevezetőleg szólt a légalakú testek folyósításáról s a vízen mint legáltalánosabban ismert testen szemléltette, hogy a meleg az a föltétel, mely a vizet egyik vagy másik alakjában tartja. Kimutatta a melegnek és légnyomásnak a víz átalakulására való hatását; utóbbiról a Franklin-féle nevezetes kisérlettel győzte meg hallgatóságát. Mindazoknak a természeti törvények okozta hatásoknak azonosságát. a melyeket a vizen észleltetett, megmutatja a szénsavon is, bemutatja magát a folyós szénsavat egy beforrasztott üvegcsőben s vele a szebbnél szebb s tanulságos kisérleteknek egész sorát kezdi meg. Szemlélteti, hogy a meleg gázzá, a lehűtés ismét folyadékká változtatja, míg egy bizonyos (31 fok) hőfok válságos hőmérséklet a szénsavra nézve, a mikor ugyanis egyenlő sűrű akár gáz, akár folyadék állapotában. Szemlélteti azt is, hogy ha a folyós szénsav, a mely nagy nyomással van összesűrítve, olyan térbe juthat, a melyben szabadon terjedhet, akkor megszilárdul, de ilyen alakjában is erősen párolog. Föloldja ætherben a szilárd alakú szénsavat, a mely azt igen mohón oldja s e nagyon hideg keverékben meg-

fagyasztja a higanyt, mely fagyott alakjában kristályos szerkezetet mutat s épen úgy kalapálható, mint a többi fém. Megemlékezik még röviden a többi gázok folyósításáról, Pictet és Cailletetnek az oxygén, nitrogén és levegő sűrítését eredményező kisérleteiről s előadását annak a ténynek hangsúlyozásával fejezi be, hogy nem lehet a testeket határozottan egyik vagy másik féle halmazállapotúnak tartanunk, mert csak a körülményekhez képest látszanak vagy egy, vagy más alakban.

Léderer Ábrahám három számtani taneszközt mutat be. Bevezetésképp a számtanítás régi elveiről s módszeréről szól, Pestalozzi eszméiről, melyek egészen átváltoztatták a számtanításban addig követett eljárást, szól a legrégibb számológépekről, mint a szemléltetés eszközeiről, annak módosított s tökéletesített alakjairól. Végre bemutatja a három legujabb szemléltető eszközt, a *Lindner-féle számképeket*, a *Weidner-féle* koczka-számoló szekrényt, mely különösen a magántanításban alkalmazható sikeresen s a *Knilling-féle* szemléltető eszközt. melyet leírás után maga az előadó állított össze. Ez egy deszkára kivert szögcsoportból áll, melyre a színes papirból kivágott pénzutánzatokat föl lehet szúrni s ezeken érzékeltetni a különböző számegységeket.

Mind a két előadást mindvégig osztatlan figyelem és nagy tetszés kisérte a hallgatóság részéről, mely sajnos, nagyon csekély számmal jelent meg az értekezleten. A folyó ügyek tárgyalását a február havi értekezletre halasztották.

*

A Mária Dorothea egyesület tanítónői szakosztályának febr. 15-én tartott ülését — a mely iránt nagy érdeklődés nyilvánult — két előadás tette vonzóvá. Az egyik Boldizsár Piroskának a franczia leányközépiskolákról szóló tanulmánya, melyben megemlékezik azokról a törvényekről, melyek az iskolákat létesítették, megismerteti az iskolák szervezetét, vezető személyeinek hatás- ésmunkakörét, a tőlük megkivántató képzettséget s dijazásukat, továbbá az iskolák fegyelmező eszközeit. Részletesen szól ezenkívül ez iskolák tantervéről, az egyes tantárgyak terjedelméről, beosztásáról s azokról az elvekről, melyek épen a tárgyak terjedelmének és beosztásának megállapításánál nyernek kifejezést. Nem hagyja figyelmen kívül a dolgozat a szorgalmi időnek beosztását sem, a mely a mi felsőbb leányi-koláinkéval igen érdekes összehasonlításokra ad alkalmat.

A másik előadást dr. Sebestyén Jenő, a kereskedelmi akadémia professzora tartotta a nemzetgazdaságtan köréből. Rövid bevezetésül szól a gazdasági élet fejlődéséről, azokról az irányelvekről, a melyek a közgazdaságnak különböző rendszereit megteremtették. Majd világos példákon szemléltetve, képet ad a magában álló embernek gazdálkodásáról, előrebocsájtva a gazdaságtannak fontosabb alapfogalmait, minők: a munka, érték, használati és csereérték, e kettőnek egymáshoz való viszonya, a csereérték különböző és változó nagyságának okai, a vagyon, használati javak, nem személyes szükségletek kielégítésére szolgáló javak, vagyis tőke stb. Kifejti, hogy a természeti erők közreműködésével, munkával és tőkével termel az ember. Mind a két előadást nagy tetszéssel fogadták a gyűlésre nagy számmal megjelent tagok.

A tanítónői szakosztály munkássága szélesebb körben keltett érdeklődést. Ez érdeklődés jelének tekinthető, hogy tanügyi irodalmunk

jelesei közül többen, így Tanos Imre, Luttenberger Ágost és Kurc Sámuel urak igéretet tettek egy-egy előadás tartására. Dr. Ballagi Aladár egyetemi tanár úr pedig a művelődés történetből vett előadási sorozat tartására volt szíves vállalkozni. Legörvendetesebb azonban a szakosztály jövőjére nézve az, hogy Alkér Gusztáv, főv. tanácsnok úr is figyelmére érdemesítette a tanítónőknek a szakosztályban kifejtett tevékenységét. Nemcsak érdeklődéssel és méltánylással vesz tudomást a tanítónők munkálkodásáról, de igéretet is tett arra nézve, hogy a sikeres együttmunkálkodást jóakaró buzdításával és tanácsaival támogatni fogja.

*

A tornázás módszeres tanítása a polgári leányiskolában. A «Polgári Iskola» közöl ily címmel igen figyelemre méltó értekezést januári és februári számában. G.-né, F. A. polgári iskolai tanítónő tollából. Az értekező ismerteti a polgári iskola tornatanítására vonatkozó s tapasztalatok folytán megállapított módszerét és kimutatja, miképen lehetséges a tornázás tanítása közben is nevelőleg hatni a növendékekre, fejlesztvén azoknak akaraterejét, bátorságát, szép ízlését. A dolgozat tantestületi módszeres értekezletre készült, de méltó rá, hogy a tornatanítással foglalkozók közűl minél többen megismerkedjenek nagyfontosságú gyakorlati tanácsaival.

A «Polgári Iskola» ez évi 2-ik száma még egy másik czikkben is foglalkozik nőnevelési kérdéssel, Gútáné Oláh Máriától, közölvén a leányok olvasmányairól tartalmas értekezést. Elitéli a sok olvasást, mely csak a képzeletre hat s «keveset de jót» értelem és jellemképzőt kiván a növendékleányokkal olvastatni.

*

Az ujvidéki polg. leányiskolával foglalkozik a «Pesti Napló» február 16-iki száma. Kiemeli, hogy Ujvidéken a polgári iskola nemzetiségi tekintetben valóban missiót teljesít. A közönség méltányolja a tanítótestület törekvéseit s kedveli és pártolja az iskolát. De az iskola teljes felvirágzásának útját állja az a körülmény, hogy az iskola czélszerűtlen és drága bérházban van elhelyezve, holott lehetséges volna egy megfelelő épület emelése által az iskola sorsát biztosítani, hatását, népszerűségét fokozni.

Czikkiró azt is kimutatja, hogy az új épület csekély, alig 25,000 forintot tevő költségeit a most fizetett évi bérösszeg s a tanítónőknek utalványozott lakásbérrel törleszteni lehetne. Kivánjuk, hogy a helyes intenczióval megírt czikk magasabb helyen is figyelmet ébreszszen s az iskolának az óhajtott és szükséges épületet megszerezni segítsen.

IRODALOM.

RAJZOLÓ MÉRTAN a polgári és felsőbb leányiskolák I.—IV. osztályai és az elemi tanitónőképezdék számára. Az uj tantervek szerint irta *Suppan Vilmos*. Kiadja az Eggenberger-féle könyvkereskedés. Ára 80 kr.

Ezen 131 oldalra terjedő jeles tankönyv, melynek czélja az, hogy «egyrészt a rajztanár kezében a mértan köréből elsajátítandó ismeretek mennyiségére nézve irányadóul szolgáljon, másrészt, a számtan tanárát a rajz körében tárgyalt mértani tananyagra nézve tájékoztassa», három részből áll. Az első a leányiskolák két alsó és részben a IV. osztályára kiszabott tananyagot, a síkbeli alakok mértanát tárgyalja, a második rész a III. és IV. osztályra kiszabott tananyaggal, a térbeli alakok mértanával foglalkozik, végre a harmadik rész a IV. osztályban tanitandó távlati rajzolás alapvonalait tartalmazza.

E folyóiratban már megtettem 1887. évi leányiskolai tantervünknek a rajzoktatásra vonatkozó részére megjegyzéseimet, felemlítvén többek közt, hogy a tanterv értelmében a szabadkézi rajzolást nagyon is háttérbe szorítja a mértani rajzolás, úgy hogy alig marad idő a növendékeket a felsőbb osztályokban tanítendó anyagra előkésziteni.

Tankönyvünk a tanterv szerint készülvén, szintén egy kissé sokat foglalkozik mértani rajzolással. Talán helyesebb lenne, úgy a mértan, valamint a szabadkézi rajz igényeinek is megfelelni akként, hogy a mértani tananyagot meghagyva, a rajzokat az I. osztályban csupán szabadkézzel készittetjük, ugy hogy a szerkesztések a II. osztályra maradnának. Ez a tantervvel sem ellenkeznék, mely igen röviden és általánosan van fogalmazva.

A könyvről elmondhatjuk azt, hogy az valóban annyit foglal magában, a mennyire a polgári és felsőbb leányiskola növendékeinek a mértan köréből szükségük van. Az anyag egyszerüen, világosan előadva, elvont bizonyitások helyett szemlélet alapján ismertetvén a mértan legfontosabb törvényeit.

A test szemléltetéséből kiindulva, ismerteti az alapfogalmakat, áttér

* 1888. VIII. füz. 452. old.

az egyenes különböző helyzeteire s a szögre, azután a szimmetriára, a három-négy és szökszögekre, azok összeillőségére és hasonlóságára. A kör tárgyalása után átmegy a szabályos sokszögekre, az ellipszisre és a csigavonalakra, ezek után az idomok területmérésére. A könyv ezen része számos geometriai diszítményt is tartalmaz, melyek a tanultak alkalmazását mutatják. Nagy részük «stiltani ismereteket is közvetít». Nézetem szerint ezen mértani diszítményeken a stílfajok jellemző sajátságait csak ritkán lehet felismerni, ezért a stiltani tudnivalók közlését czélszerűbb a felsőbb osztályokra hagyni, a mikor a növendékek már sokkal több diszítményi formával ismerkedtek meg. Az I. osztály rajzgyakorlatait akkor, ha ezen osztályban szabadkézzel rajzoltatunk, akként kellene megválasztani, hogy a mértani fogalmak ismertetése és a szemmérték s kézügyesség fejlesztése mellett a növendékek türelmét hosszú és számos egyenesek szabadkézzel való huzása által ki ne merítsük. A rajzgyakorlatokra azt jegyezhetjük meg, hogy tulságos sok közöttük a szalagfonat- és lánczdiszítmény. Ezeknek rajzolása különös nehézségeket okoz a növendékeknek, melylyel a minták szépsége nincs a kellő arányban (pl. a 120., 129., 133. és 155. ábránál). A példák nem mindig könnyen szemlélhetők, ezért az egész czikázó villám nem alkalmas a törött, az állatok körrajza (7. old.) a görbe vonal szemléltetésére, előbbi azért sem, mert tényleg nem is törött vonal alaku. A függélyes ismertetésénél ajánlatos lenne még közbeszurni azt: «mely oldalra semmiféle eltérést nem mutat», rajzolásánál pedig megmondani, hogy egyenlő távolságban legyen a rajzlap szegélyétől. — «Rendszeres alakfejlődés» nem szerencsés fordítása a «Rhytmus»-nak (12. old.) Bátran használhatják ezt az idegen szót, melylyel a növendékek a költészettanban is találkozni fognak. Nem mondható sikerültnek magyarázata sem: «Rendes alakfejlődés alatt a diszítményt alkotó alakok beosztásában mutatkozó rendszerességet és a vonalok mozgásában észlelhető szabályosságot értjük». Talán jobb lenne igy, a diszítmény részeinek szabályos ismétlődését ritmusnak nevezzük. Nem lehet egyenközü egyenesekre például felhozni az ugyanazon egyenesre emelt merőlegeseket, mert ezekről csak később fognak tanulni. — Ha a háromszögeknél használjuk az «egyenlőoldalu» «egyenlőszáru» szókat, maradjunk itt az «egyenlőközü» kifejezésnél. — Mondhatjuk ugyan, hogy az egyenközü egyenesek egymástól mindenütt egyenlő távolságban vannak (14. old.), de csupán ennek alapján még nem határozhatjuk meg azoknak egymástól való távolságát, mert ehhez ismét merőleges kell. — Nézetem szerint helyesebb a szög ismertetését két egyenes kölcsönös helyzetéből kiindulva kezdeni, forgás általi származtatását pedig csak a szög nagyságának tárgyalása alkalmával mutatni meg. «Mintázott» nem azt teszi «gemustert» (19. old.) hanem annyit jelent mint «modelirt», szobrászatilag alakított. A több-

tengelyü szimmetriára (22. old.) szebb példát is lehetett volna találni, mint a minő a 38. ábrában közölt. A hasonlóságnál jó lett volna az egyenes osztását hasonló háromszögek alapján, valamint egyenes vonalu idomoknak arányos nagyobbítását, kisebbítését is megmutatni, e helyett elmaradhatott volna a hasonló idomnak háló alapján való rajzolása (102. ábra), mely mód csak térképrajzolásnál engedhető meg, de különben mértanilag helyes eredményt nem nyujt, bemutatott alkalmazásában (fej rajzolására) pedig észszerü rajzoktatás szempontjából határozottan elvetendő. A 156. és 157. ábrában bemutatott körivekből összeállitott idomok helyett szükséges lett volna helyes ellipsziseket bemutatni. A 166. ábra (64. old.) alapjául szolgáló vonalat nem hullámvonalnak, hanem tengerhullámnak (Meereswelle) nevezzük; az egyszerü hullámvonal a könyvben nincs is bemutatva.

A második rész, térbeli alakok mértana, ismerteti a lapok nemeit, a síkok térbeli helyzeteit, egyenesek és síkok kölcsönös térbeli helyzeteit, a hajlásszögeket és a testszögletet. A testek ismertetését a hasábbal kezdi meg, mely után a henger, gúla kúp, a szabályos testek és a gömb és a testek köb tartalmának és felületének kiszámitása következnek. A tárgy itt is népszerüen, világosan van előadva, a fősuly a szemléltetésre van fektetve és a mint ez a tanterv szerint másképen nem is lehet, egy-két testháló szerkesztésén kivül rajzolni való nem akad. Ezen résznek csak néhány ábrája ellen van kifogásom, különösen azok ellen, melyek az isometrikus ábrázolásmód szerint vannak rajzolva; ezek azon kelléknek, hogy a kép a tárgyról lehetőleg tiszta fogalmat nyujtson, sehogyan sem felelnek meg. Igy a koczka hátrafelé menő mérete kétszerakkorának látszik (96. old. 222. ábra) mint a mekkorának lenni kellene, a körhengert elliptikus hengernek néznők (206. ábra). Hasonló hibákat mutatnak még a 200., 201., 210. és 219. ábrák is. Ezeknek ábrázolási módja iparostanonczoknak jó szolgálatot tehet, itt azonban, a hol az értelem fejlesztése mellett az izlést is nemesíteni akarjuk, legalább is helyes képekre volna szükség. Kifogásolható a 234. és 235. ábra is, részint az ábrázolás módja, részint a kivitel miatt.

A könyvnek harmadik, a távlattan elemeivel foglalkozó része a távlatnak főbb törvényeit szemlélet utján, azaz a tárgynak üveg-képsíkon mutatkozó képének utánahuzása és ezen kép lerajzolása által ismerteti ugyan, azonban a növendékek ezen mód szerint alig fogják annyira vinni, hogy a legegyszerübb térbeli idomot az említett készülék nélkül helyesen tudják lerajzolni. Hogy a közzétett képek majdnem kivétel nélkül olyanok, a milyeneket a tekintetét egyenesen a tárgy felé irányozó szem sohasem lát, az nem a módszer hibája, hanem annak tulajdonitható, hogy térszüke miatt a szemtávolságot igen csekélyre kellett venni. Ezen távolság mini-

munára vonatkozó tudnivalók nincsenek is a könyvben megemlítve, hibás a 252. és a 263. ábránál a vetett árnyék.

A távlati rajzolás alatt én szabadkézi rajzolást közvetlenül térbeli alakok után értek, előbb sodronyból készült sík idomok (egyenlőágú derékszögű, kereszt vagy négyzet, lajtorja stb.), majd papirból, fából vagy bádogból készült testminták után a melynél az egyedüli segédeszköz az irón vagy egy vékony pálczika, mely kinyujtott kar mellett a látszólagos irányok és méretek megitélésére szolgál.*

Csak ezen mód szerint tanulnak meg a növendékek igazán rajzolni, mert a sík minták után készült munkát, a mihez az üveglapra vetített távlati kép lerajzolását is számíthatjuk, csak a szó tágabb értelmében vett másolásnak nevezhetjük. Itt megtanulnak térbeli alakokat úgy rajzolni, a mint azokat látják, megismerik a távlat törvényeit is, de nem azért, hogy segítségükkel a képeket szerkeszszék, hanem azért, hogy a tárgyak megfigyelése által felébresztett távlati megjelenés iránti érzéket továbbfejleszszék és térbeli alakok ábrázolásánál elkövetendő hibáktól megóvják.

Egyébiránt csakis ezen szabadkézi rajzolás képezheti az V. osztályra kiszabott domború minták utáni rajzolásnak alapját, sőt természetszerű a testrajzolást az árnyékolás első gyakorlataival, melyeket a tanterv az V. osztályra tesz, egybekötni.

A térbeli alakok utáni szabad rajzolás nem tartozván e mértani tankönyv keretébe, mondhatjuk, hogy könyvünk a felemlített csekélyebb fogyatkozások daczára is czéljának valóban teljesen megfelel, s így azt a leányiskolák használatára a számtan- és rajztanítóknak figyelmébe melegen ajánlhatjuk. *Hollós Károly.*

*

I. Lubbock: A VIRÁG, A TERMÉS ÉS A LEVÉL. Fordította Dr. Mágocsy-Dietz Sándor. Budapest, 1889. A K. M. Természettudományi társulat könyvkiadó vállalatának XXXVII. kötete. 8 r. 178 l. 122 kép.

A mióta a leiró természettudományok a múlt században követett irányuktól eltérnek s legfőbb feladatukat nem a lények leírásában s az egyes fajoknak a rendszerben való elhelyezésében találják, hanem a lények életének behatóbb ismeretére s így az élővilágban uralkodó törvényszerüség kikutatására törekednek, — azóta mindinkább szaporodik azon munkások száma, kik a lények életjelenségének kikutatásával foglalkoznak. A leíró természettudományok ez irányának egyes műveivel már a múlt század végén s a jelen század elején is találkozunk, de a tudomány mivelése maga csak Darwin korszakalkotó munkálkodása folytán lett általánossá. Ő volt az a ki kimutatta, hogy a lények életének legcse-

* l. Nemzeti Nőnevelés 1888. IX.—X. füz. 515. old.

kélyebb mozzanata, az életműszeres test minden alaki tulajdonsága bizonyos fontossággal bir. Ezen mozzanatoknak, ezen sajátságos alaki tulajdonságoknak összesége felvéve a tudomány csarnokába megváltoztatta a természettudományok leiró irányát — s az élőkkel való foglalkozást tüzé ki czélul, amazt eszköznek tekintve csak, létrehozta a biologiát. Az állatok biologiája, mint inkább feltünő s könnyebben hozzáférhető már régibb idő óta fel lett karolva, valamivel később fogtak hozzá a növények biologikus megfigyeléséhez s e tekintetben a németek s angolok tüntek ki.

A most megjelent munka is a legelőkelőbb angol biologusok egyikének munkája, mely a természet legkedvesebb lényeinek életjelenségeivel ismertet meg bennünket. Legelső sorban is a növények legfeltünőbb részeivel, a virágokkal foglalkozik, kimutatja a növények s a rovarok közti vonatkozást s különösen az utóbbiak szereplését a virágok beporzása körül. Érdekes példákon ismerteti azon eseteket, melyekben a maga beporzás meg van akadályozva, a midőn azután a virágok sajátságos szerkezete s alkotása van segítségére a rovaroknak s különösen a méheknek. De a rovarok beporzás körüli fáradozását meg is hálálják a virágok az által, hogy mézfejtőjükhez hozzáférni engedik őket. A virágok maguk szinük, illatuk által igyekeznek a rovarok figyelmét magukra vonni s azután őket magukhoz csalogatni. A beporzás közvetítésére nem vállalkozó rovarokat pedig a legfurfangosabb módon igyekeznek maguktól távol tartani.

A rovarok beporozta virágokból fejlődnek a termések, illetve a magvak. Ezeknek alakja, tulajdonsága sem esetleges ám, hanem a mint Lubbock kimutatja, mind arra való, hogy a növények elterjedését, fenmaradását biztosítsák. Igy vannak termések, melyek mechanismusa oly erővel működik, hogy a felnyiláskor a magokat egész 6 m. távolságra dobálja. Lubbock különös szereppel ruházta fel a termések, illetve magvak elterjesztését illetőleg a vizet, a szelet s az állatokat. A víz szállító képességére bizott termések s magvak úszó készülékkel birnak; a szél szárnyaira bizott termések s magvak szőrökkel, tollas szálkákkal, szárnyalakú képletekkel, egész vitorlával vannak ellátva, hogy annál biztosabban, annál távolabb utazhassanak. Ellenben az állatok gondjaira bízott magvak, illetve a termések horgokkal vannak felruházva, melyek az állatok ruházatába, szőreibe kapaszkodhatnak, mások ismét szép szinü hussal, izletes maggal kinálkoznak, hogy csak megvesztegessék szállitó eszközeiket — az állatokat. De vannak olyanok is, melyek az alsóbb rendű állatokhoz való külső hasonlatosságukkal igyekeznek pl. a rovarevő madarakra hatni s ezek által sértetlenül elszállíttatni. Lubbock bemutat olyan növényeket is, melyek kétféle termést hoznak létre, hogy így kétféle módon biztosítsák fajuk fenmaradását.

Végül bevezeti Lubbock olvasóját az oly kevés igénynyel előtünő levelek világába s kimutatja a levelek fontosságát a növényekre nézve. Bebizonyítja pontos mérések alapján az összefüggést a levelek nagysága s az őket hordó ág vastagsága s erőssége közt. Érdekesen deríti ki a levelek elhelyezkedésének okát s megmagyarázza a kompass növények leveleinek állását. Legfeltünőbbek azon példái, melyekkel a növények azon törekvését illusztrálja, hogy másokhoz hasonlítsanak (mimiery) s ezen hasonlatosság alapján részesüljenek amazok védelmében pl. az árvacsalán s a csalán. A levelek alakjának magyarázatát adva keresi a levél lemezének legősibb alakját s végre is azon meggyőződésre jut, hogy a növények életmódja s a levelek alakja közt szoros összefüggés van. Ezt azonban még pontosan nem ismerjük — s ezen a téren, mint általában a növény biologia terén, rendkivül sok a munka, mert minden műszer sajátos alakjának meg van a megfelelő feladata, fontossága!

S mindezt Lubbock nem elméletileg fejtegetve magyarázza meg olvasóinak, de példákról példákra haladva tárja elénk a növények életének csodálatos műszereit, — úgy, hogy az általa levont következtetésekre az olvasó is rájut, ismerve a példáknak a Lubbock használta bemutatását, leírását. A munka egyszerű igényekkel lép fel — s mégis kellemesen, mulattatóan de egyszersmind oktatóan hat az olvasóra. Tárgya is felette közel áll az emberekhez, — hiszen ki ne szeretné a virágot, a termést illetve a gyümölcsöt, ha már a levelek kisebb ékesszólása nem is ébreszti fel figyelmét. Különösen tanitónőinknek tehet jó szolgálatot a könyvecske, mert számos példát meríthetnek belőle a növénytan tanításánál s megmutathatják tanítványaiknak, hogy a növények nem csak leírni való tulajdonságokkal, de vonzó, tanulságos életjelenségekkel is birnak. Hozzá járulhat e munka ahhoz is, hogy — a mit már annyian hangsúlyoztak, de kevesen követtek — ne természetrajzi terminologiát tanítsunk növendékeinknek, hanem életműszeres lények életét mutassuk be nekik, — mert az előbbiben kevés az a mi növendékeinket képezheti, utóbbi pedig hat gondolkozásukra, érzékükre, kedélyükre s egész lényükre. Megtanulhatják általa a természetet szeretni, mely életviszonyaiknak minden szakában jó barátjuk, kedves szórakoztatójuk leend, ha hozzá való szemmel, kedélylyel közelítenek feléje.

A munka aránylag kisebb terjedelme mellett számos — 122 — képpel van diszítve s a vállalat többi kötetéhez hasonlóan méltó köntösben jelent meg. A fordítás nyelvezete megfelel a Természettudományi Társulat által közrebocsátott művek nyelvezetének. Igyekszik a jó magyar név és műszókat felhasználni, ezek hiányában internationalis kifejezésekkel él.

y. z. r.

*

MAGYAR IRÓK ÉLETE ÉS MUNKAI. A M. T. Akadémia megbizásából irta *Id. Szinnyei József*, a m. n. muzeum hirlap-könyvtár őre. I. kötet. 1. füzet. (Aachs-Andrád.) Budapest, Hornyánszky Viktor. Ára 50 kr.

Id. Szinnyei József irodalmunknak egy oly ágát műveli bámulatos szorgalommal és tiszteletet érdemlő lelkesedéssel, a mely terem ugyan számára írói babérokat, de azért mindazokat hálára kötelezi iránta, a kik irodalommal foglalkoznak s az irodalmat, mint nemzetünk kincsesházát érdeme szerint becsülik. Id. Szinnyei Józsefet valóban joggal nevezhetjük irodalmunk kincstartójának; s hozzátehetjük, hogy boldog kincstartó, a kinek nem okoznak fejtörést a kiadások és híréből sem ismeri a deficzitet. Az ő könyveiben csak egy rovat van: a bevétele; a munkája: irodalmunk gyarapodásának regisztrálása. Minő gonddal és szerettel cselekszi ő ezt! Dehogy kerülné ki figyelmét a legjelentéktelenebbnek látszó nyomtatott lapocska is. Nemcsak a nagy bankókat tartja számon; ép úgy megbecsüli a szerény filléreket is, mert tudja, hogy a krajczárból lesz a forint. Id, Szinnyei József tudományos repertoriumai, melyeket az Akadémia megbízásából adott ki, a különféle szak-folyóiratokban időnként közölt könyvészeti kimutatásai, és a hirlap-könyvtár, melyeket ő teremtett meg, hangos szavú hirdetői az ő buzgó sáfárkodásának.

Legújabb munkája, melynek első füzetére ezennel felhívjuk olvasóink figyelmét, méltó koronája eddigi tevékenységének. A magyarországi írók életrajzát és munkásságát lehető teljesen foglalja az magában s a régibb e nemű, jórészben elavult munkák mellett igazán hézagpótló vállalat. A feladat, melynek megoldását magára vállalta oly nagy, hogy csakis Id. Szinnyei Józseftől várhatjuk sikerét, a ki három évtizeden át gyűjtötte hozzá az anyagot. A munka a M. T. Akadémia támogatásával Hornyánszky Viktor könyvkereskedő kiadásában jelenik meg; négy kötetre (32 füzet) van tervezve s negyedévenként kiadandó öt-öt íves füzetekben bocsájtják közre. Mivel azonban a kézirat legnagyobb része kész, a szerző és kiadó azt a reményüket fejezik ki az előfizetési hirdetésben, hogy 1896-ban már az egész munka be lesz fejezve.

Az előttünk fekvő első füzet gondos szerkesztése, meglepő gazdagsága és izléses nyomdai kiállítása feleslegessé tesznek minden dicséretet. Id. Szinnyei József e legújabb munkáját azért rövid szóval, de a legmelegebben ajánljuk az érdekelt körök, különösen pedig az iskolai előljáróságok figyelmébe, hogy az iskolai könyvtárak számára való megszerzését el ne mulaszszák. —*n.*

KIMUTATÁS

A «MÁRIA DOROTHEA EGYESÜLET» VISSZAÉRKEZETT GYŰJTŐÍVEIRŐL.

(Huszadik közlemény.)*

A *379.* sz. íven. Gyüjtő: Reiter János. Reiter János 2 frt. Vater József 50 kr. Niklás Ágoston 1 frt. Jaminszki Marczella 1 frt. Longeni Ferencz 50 kr. Füssl János 50 kr. Schreiber János 50 kr. Baranski 50 kr. Hajdu 50 kr. Nitsche 50 kr. Kubesch János 50 kr. Benkhard Adolf 50 kr. Vezéri Rudolf 50 kr. Negoy Illés 50 kr. Benyovits Antal 50 kr. Krempl 50 kr. Klimesch 50 kr. Janita 50 kr. *Összesen 11 frt 50 kr.*

Az *1009.* sz. íven. Gyüjtő: Rétyi Sándor. Rétyi Sándor 1 frt. Ellenbogen János 1 frt. Grün Samu 1 frt. Schuler Jakab 1 frt. Schlichter Emanuel 1 frt. Kolbenheyer Gyula 1 frt. Skorinszky László 1 frt. Munk Samu 50 kr. Schemberger Ernő 1 frt. Markovich Dénes 1 frt. Csarada Aladár 1 frt. Ortl J. 1 frt. Adler Izsák 1 frt. Rosenzweig Ignácz 1 frt. Preisz Salamon 50 kr. Steiner M. 50 kr. Weisz Miksa 1 frt. Ertler Henrik 1 frt. *Összesen 16 frt 50 kr.*

A *19958.* sz. íven. Gyüjtő: Horváth Károly. Strosz Józsa 1 frt. Strosz Eszti 50 kr. Strosz Jolán 50 kr. Gesztessy 1 frt. Várnay 1 frt. Gesztessy János 1 frt. Várnayné 1 frt. Várnay Sári 50 kr. Várnay Jolán 50 kr. Istvánfy Eta 50 kr. Várnay Vanda 50 kr. Gesstessy László 50 kr. Iván 50 kr. Horváth Károly 1 frt. *Összesen 10 frt.*

A *7521.* sz. íven. Gyüjtő: Wirtschafter Julia. Frey J. N. 1 frt. Fleischmann Mór 25 kr. Spinner Fáni 30 kr. Markó József 1 frt. Németh Miklósné 50 kr. Sternfeld Hanni 40 kr. Miháltsek Istvánné 40 kr. Guth Sarolta 30 kr. Wiener Simonné 30 kr. Steiner Nina 40 kr. Uhlig Mária 30 kr. Csiba Lázár 20 kr. Németh Béla 40 kr. Bazsó Vinczéné 20 kr. Goldschmied Mátyásné 20 kr. Wirtschafter Julia 2 frt. Havas Ferenczné 40 kr. Sz. K. 20 kr. B. D. 50 kr. Paszkusz T. 60 kr. Wosner B. 20 kr. Reinprachtné 30 kr. Engel Száli 30 kr. Mészáros Lázárné 40 kr. Zipser Katalin 50 kr. Fleischmann Betti 30 kr. Perlblum Amália 30 kr. Jelenik Mária 50 kr. Pleyer Lajosné 10 kr. Spáda Gizela 50 kr. Pohl Károlyné 1 frt. Erényi Györgyné 50 kr. Puskás Jozefin 50 kr. Stern Róza 20 kr. Pollák Johanna 40 kr. Goldstein 30 kr. Rosenbaum Johanna 20 kr. N. N. 50 kr. Puskás Johanna 30 kr. *Összesen 17 frt 50 kr.*

* A megelőző közleményeket lásd a «Nemzeti Nőnevelés» 1887, 1888 és 1889. évfolyamaiban.

Az *1412.* sz. íven. Csuka Ignáczné *1 frt.*

A *170.* sz. íven. Gyüjtő: Bognár Géza. Bognár Géza 1 frt. Nagy Géza 30 kr. Somogyi F. 30 kr. Hrabovszky 30 kr. Gidó László 30 kr. Hanthy Károly 1 frt. Csutor János 1 frt. N. N. 1 frt. Dr. Szanerad 1 frt. Főzmayer 30 kr. Sztokosza 30 kr. Gere Kálmán 31 kr. Málits József 30 kr. Sztupits 30 kr. Dr. Hajós 1 frt. Markovics 30 kr. *Összesen 9 frt 1 krajczár.*

A *7100.* sz. íven. Gyüjtő: Szluha Eleonora. Szluha Eleonora 1 frt. Margit 50 kr. Sarolta 50 kr. *Összesen 2 frt.*

A *16431.* sz. íven. Felméri Lajos *1 frt.*

Főgyüjtő: Berecz Antal, a budapesti IV. ker. fels. leányisk. igazgatója.

a) Tíz krajczáros ívek. A *3.* sz. íven. Gyüjtő: Kajuch József. Kajuch József 3 frt. Kajuch Józsefné 2 frt. Kajuch Ida 1 frt. *Összesen 6 frt.*

A *4.* sz. íven. Gyüjtő: Dr. Kövér Kálmán. Dr. Kövér Kálmán 5 frt. Kövér Kálmánné 5 frt. Kövér Ilonka 2 frt. *Összesen 12 frt.*

A *6.* sz. íven. Gyüjtő: Appler Miksa *3 frt.*

A *7.* sz. íven. Gyüjtő: Reusz Henrik. Sz. 1 frt. Szalay Péterné 50 kr. Reusz Henrikné 1 frt. H. 1 frt. M. F. 1 frt. Szalay István 50 kr. Reusz Margit 50 kr. *Összesen 5 frt 50 kr.*

A *8.* sz. íven. Gyüjtő: Scharl Adél. S. B. 1 frt. S. A. 1 frt. Sch. V. 20 kr. Sch. P. 10 kr. L. F. 20 kr. *Összesen 2 frt 50 kr.*

A *9.* sz. íven. Gyüjtő: Schmidt Ferencz. Panczer 1 frt. Schmidt F. 1 frt. N. N. 50 kr. S. G. 50 kr. *Összesen 3 frt.*

A *10.* sz. íven. Gyüjtő: Swadló Ferencz. Swadló Ferenczné 1 frt. N. N. 10 kr. X. Y. 10 kr. K. U. 10 kr. *Összesen 1 frt 30 kr.*

A *11.* sz. íven. Gyüjtő: Toldy István. Toldy Istvánné 1 frt. Toldy Sarolta 50 kr. L'Eplattanier Emma 50 kr. Roser Julia 1 frt. Toldy Sarolta 50 kr. Polyák Pista 1 frt. Toldy István 1 frt 50 kr. *Összesen 6 forint.*

A *12.* sz. íven. Gyüjtő: Vuk Alajos. Gothe Elly 1 frt. Vuk Alajosné 50 kr. Vuk Ida 1 frt. 50 kr. Vuk Anna 50 kr. Vuk Alajos 1 frt. 50 kr. *Összesen 5 frt.*

A *14.* sz. íven. Gyüjtő: Balassa Gyula. Balassa Etel 1 frt. Balassa Gyula 1 frt. Balassa Berta 1 frt. Balassa Guszti 1 frt. Zvarinyi Eugénia 1 frt. *Összesen 5 frt.*

A *20.* sz. íven. Gyüjtő: Hatsek Adolf *1 frt.*

A *22.* sz. íven. Gyüjtő: Kann Jakab. Kann Jakabné 1 frt. Kann Jakab 1 frt. Kann Jolán 1 frt. Kann Lili 1 frt. Kann Irén 60 kr. Kann Margit 20 kr. N. N. 20 kr. Madarasi Ilona 25 kr. *Összesen 5 frt 25 kr.*

A *23.* sz. íven. Kohn Lipót *1 frt.*

A *24.* sz. íven. Gyüjtő: Kovácsi Miklós. Vetsey Sándorné 2 frt. Vetsey Etelka 2 frt. Kovácsy Sándorné 1 frt. Kovácsy Miklós 1 frt. Kovácsy Emma 20 kr. Windisch Emma 20 kr. *Összesen 6 frt 40 kr.*

A *28.* sz. íven. Rauchbauer Ödön *2 frt.*

A *31.* sz. íven. Tieberger Zsigmond *1 frt.*

A *32.* sz. íven. Gyüjtő: Hellsinger Zsigmond. Hellsinger Róza 50 kr. Hellsinger Zsigmond 50 kr. Berger Mária 50 kr. Hellsinger Laura 20 kr. Politzer Ármin 50 kr. *Összesen 2 frt 20 kr.*

Az *5003.* sz. íven. Gyüjtő: Dr. Staub Móricz. Dr. Staub Móricz

1 frt. Staub Móriczné 40 kr. Staub Ilona 10 kr. Staub Elemér 10 kr. Staub Margit 10 kr. Staub Adrienne 10 kr. Staub Czeczilia 10 kr. Staub Imre 10 kr. *Összesen 2 frt.*

Az *5004.* sz. íven. Gyüjtő: Pecháta Andrea & Emilia. K. Gy. 30 kr. Danu Irma 30 kr. K. J 40 kr. R. L. 30 kr. N. N. 50 kr. Szántó 50 kr. N. N. 50 kr. K. E. 50 kr. Amadé 40 kr. Ernő 50 kr. Ernő 30 kr. Lajos 30 kr. Prückler Margit 10 kr. Prückler Lujza 10 kr. Prückler Ilka 10 kr. Futtó 50 kr. Fekete 50 kr. N. N. 50 kr. Mike Erzsébet 50 kr. Mike Lajos 30 kr. Mike Feri 10 kr. Pecháta Marietta 1 frt 25 kr. Pecháta Andrea 1 frt 25 kr. *Összesen 10 frt.*

Az *5005.* sz. íven. Gyüjtő: Thuróczy Kálmánné. Kölber Fülöpné 1 frt. Thuróczy Kálmánné 1 frt. *Összesen 2 frt.*

Az *5006.* sz. íven. Gyüjtő: Dr. Lindner Sámuel. Lindner Sámuel 1 frt. Lindner Hermina 50 kr. Lindner Lina 30 kr. Pollák Ignácz 20 kr. Székely Erzsébet 25 kr. Pick Hugó 20 kr. Weil Sarolta 65 kr. Fischer Eszter 20 kr. Weil Simon 1 frt. Kronberger Lipót 45 kr. L. R. 50 kr. Frommer Albert 1 frt. Löwy Adolf 20 kr. Schodl 10 kr. Büger Czili 10 kr. Schwarcz Nándorné 30 kr. Klein József 50 kr. Ottó Gusztáv 20 kr. Flachs Samu 50 kr. Weil Jakab 1 frt. Lustig Sándorné 10 kr. Bruck Jakab 1 frt. Mahrer Jakab 20 kr. Króh Emma 10 kr. Pollák Zsigmond 10 kr. N. N. 20 kr. Heksch 30 kr. Berger Paulina 30 kr. Auer Emil 30 kr. Krupka Anna 1 frf. Budai Emil 2 frt. N. N. 1 frt. Pongrácz Toni 20 kr. Rothberger 1 frt. N. N. 10 kr. N. N. 1 frt. N. N. 20 kr. N. N. 1 frt. N. N. 20 kr. Grünwald 20 kr. Grünstein 20 kr. Blau Juli 30 kr. A. B. 20 kr. Kozma Antal 1 frt. Mayer Ferencz 50 kr. Dévai Mórné 30 kr. Klein 20 kr. Wolfner 1 frt. Bleier 1 frt. Steiner 10 kr. S. S. 20 kr. N. N. 40 kr. Garai 20 kr. K. L. 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 1 frt. Dick V. 20 kr. Révy 50 kr. Krausz 50 kr. Klein Gyula 1 frt. Auer Gábor 1 frt. Herzfeld Norbert 1 frt. A. B. 20 kr. Egy nagyon zaklatott 10 kr. Lindner Mária 30 kr. Schwarcz Jakab 10 kr. N. N. 20 kr. X. Y. 20 kr. Valaki 15 kr. Jenny 10 kr. *Összesen 32 frt.*

Az *5009.* sz. íven. Gyüjtő: Crettier Sándor. Crettier Gizela 50 kr. Irma 20 kr. Gizi 20 kr. Henriette 20 kr. Rezső 20 kr. Károly 20 kr. Feri 20 kr. P. Lajos 50 kr. Farkas Lajos 50 kr. Prandtner Mariska 20 kr. Farkas Mariska 10 kr. Henriette 50 kr. Farkas Miklós 30 kr. Erődi Elsa és Imre 1 frt. Gyulay Mihály 20 kr. Sebők Gyula 20 kr. N. N. 20 kr. Kovács S. 20 kr. Hervay 20 kr. Gerenday Lajos 20 kr. Strasser Ottó 50 kr. Manovell Jenő 30 kr. Sasváry Lajos 20 kr. Francé Richárd 50 kr. Főhadnagy 50 kr. Prober Berti 25 kr. Coriolán 25 kr. Heiling János 10 kr. Kokesch Ágost 10 kr. Neuhauser 10 kr. Crettier Sándor 2 frt. *Összesen 10 frt 80 kr.*

Az *5010.* sz. íven. Gyüjtő: Dezseöffy Géza. Ádám György 50 kr. Dezseöffy Ida 2 frt. Dezseöffy Jolán 1 frt. Dezseöffy János 50 kr. Dezseöffy Aurél 50 kr. Dezseöffy Iduska 50 kr. *Összesen 5 frt.*

Az *5011.* sz. íven. Gyüjtő: Tascho Sándor. Tascho Marianna 50 kr. X. Y. 20 kr. N. N. 20 kr. V. V. 30 kr. N. N. 30 kr. B. Irén 30 kr. K. M. 20 kr. *Összesen 2 frt.*

Az *5012.* sz. íven. Gyüjtő: Glatz Henrik. Glatz Carolina 2 frt 50 kr. Glatz Lily 50 kr. Glatz Elsa 50 kr. Schulek Melanie 2 frt. Weber Karolin

2 frt. Fröhlich 1 frt. Burchard Conrad 1 frt. Glatz Oszkár 50 kr. *Összesen 10 frt.*

Az *5015.* sz. íven. Gyüjtő: Kollarits Ferencz. Kollarits Amália 1 frt. Höffler 50 kr. Kerstinger Klára 1 frt. Gervay Lujza 50 kr. Kollarits Ferencz 3 frt. Kollerich Pálné 50 kr. Kollerich Margit 1 frt. Kerstinger 1 frt. Izabella 50 kr. Vásonkeöy Imréné 1 frt. Eberling Antalné 1 frt. Kollarits Jenő 1 frt 20 kr. Kollarits Stefánia 50 kr. Jancsi 40 kr. Kóbi 40 kr. Kollarits Irén 50 kr. Kollarits Ferenczné 2 frt. *Összesen 16 frt.*

Az *5017.* sz. íven. Gyüjtő: Mandel Samu. Mandel Samu 1 frt. Kempner Fánni 1 frt. Mandel Erzsike 30 kr. Mandel Samuné 50 kr. Mandel Jenő 1 frt. *Összesen 3 frt 80 kr.*

Az *5018.* sz. íven. Gyüjtő: Massanek Lenke. Türsch Nándor 1 frt. Massanek Gábor 20 kr. Szenes 20 kr. Szenes Edus 20 kr. Massanek Rezsőné 50 kr. Szenes Edéné 50 kr. R. B. 30 kr. X. Y. 50 kr. Rényi József 30 kr. Massanek Lenke 76 kr. R. D. 30 kr. X. Y. 20 kr. Jerney Imre 30 kr. X. Y. 20 kr. Kozmata Malvin 20 kr. Novák Margit 30 kr. Pollák Ignácz 10 kr. Pollák Elsa 10 kr. Pollák Nelli 10 kr. Gaiduschek Ilona 20 kr. Haliczky Etel 30 kr. Hirsch Zsófia 20 kr. Lányi Irma 20 kr. Lányi Szidi 20 kr. Grin Zsuzsi 10 kr. Kormos Elemér 10 kr. Zombory Jenő 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. Képessy József 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. Tóth Aurél 20 kr. Mikinszky István 20 kr. Mészáros Márton 20 kr. Borbély Tibor 10 kr. Farkas Géza 10 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. Kán 90 kr. K. O. 20 kr. K. Gy. 20 kr. B. Gy. 30 kr. K. J. 20 kr. Hétfői Társaság 80 kr. Kazinczy Örs 14 kr. Huber 20 kr. Borbas 10 kr. Steirer 10 kr. X. Y. 1 frt. *Összesen 14 frt.*

Az *5019.* sz. íven. Gyüjtő: Dr. Navratil Imre. Navratil Imre 2 frt. Széher Jolán 1 frt. Széher Mihály 2 frt. *Összesen 5 frt.*

Az *5020.* sz. íven. Gyüjtő: Dr. Neuberger Ignácz. Neuberger Ignácz 1 frt. Kohn Adolf 50 kr. X. Y. 50 kr. Roth Sándor 20 kr. Friedmann 20 kr. Lend Adolf 50 kr. N. N. 1 frt. Micsky Sándor 1 frt. Wellisch Arnold 1 frt. Feldmann Károly 50 kr. Alfréd 1 frt. Stern Adolf 1 frt. Dávid 1 frt. N. N. 50 kr. Müller Zsigmond 1 frt. Novák Sándor 1 frt. Kutlánya Sándor 1 frt. Leimdorfer Lipót 50 kr. Hatschek Mór 1 frt. Haas Frigyes 50 kr. Walder Pál 1 frt. Leimdorfer Lajos 1 frt. Rosenfeld Aladár 1 frt. Wolf Ede 1 frt. Neuberger Sarolta 10 kr. *Összesen 19 frt.*

Az *5021.* sz. íven. Gyüjtő: Pórfi Ferencz. Pórfi és neje 2 frt. Soma 50 kr. Többen 2 frt. Sárkány Aranka 1 frt. Makk Ella 1 frt. N. N. 2 frt. Friedrich 1 frt. Pórfi Margit 1 frt. Hauszner Irén 50 kr. Pórfi Ilka 1 frt. Pórfi Lujza 1 frt. *Összesen 13 frt.*

Az *5022.* sz. íven. Gyüjtő: Ruh Henrik. Ruh Henrik 2 frt. Keiszler Salamon 1 frt. Ruh Károly 50 kr. Barba 10 kr. Ruh Margit 20 kr. Ruh Laura 20 kr. *Összesen 4 frt.*

A *5023.* sz. íven. Gyüjtő: Schwartz Anna. Landauer Ignácz 1 frt. N. N. 1 frt. Sonnenfeld Paula 20 kr. Eisler 20 kr. Tsuk 20 kr. Wohl 20 kr. N. N. 20 kr. Schwartz Anna 1 frt. Holzer Katalin 30 kr. N. N. 50 kr. N. N. 50 kr. S. D. 30 kr: N. N. 30 kr. Weisz 1 frt 10 kr. Schwartz Olga 50 kr. N. N. 50 kr. *Összesen 8 frt.*

A *5024.* sz. íven. Szitár Dénes *1 frt.*